

Tanítóképzés példány

MAGYAR
TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

XVII. ÉVFOLYAM

1902

III. FÜZET

MÁRCIUS

===== MEGJELENIK HAVONKÉNT =====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

TANÍTÓKÉPZÉS.	Oldal
<i>Beér Ferenc.</i> A gyakorlati kiképzés	121
<i>Sárvai József.</i> A gyakorló iskola a tanítóképzés szolgálatában	129
<i>Szente Pál.</i> «Tanulmányok a művészi nevelés köréből»	135
<i>Délvidéki tanító.</i> A felvételi vizsgálat	140
<i>Simkó Endre.</i> A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről II. A képző-intézetek állapota	142
ELMÉLET.	
<i>Peltes János.</i> Általános élettan. Az ingerek és hatásaik	150
<i>Krasznai, Dr. Neményi Imre</i> műve az ifjúsági könyvtárakról és ifjúsági olvasmányokról	159
EGYESÜLETI ÉLET.	
<i>Horvay Ede.</i> A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete bevételeinek és kiadásainak kimutatása az 1901-ik évről	168
VEGYESEK	170
Kimutatás	175

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Baross-utca 57.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrassy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző“-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtűkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztárosához (Budapest I, Györi-út II. sz. Paedagogium) küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedőse) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XVII. ÉVFOLYAM.

1902. márczius.

III. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A gyakorlati kiképzés.

Népoktatási politikánk sarkalatos elve a népoktatási intézmények európai színvonalra emelése és magyar nemzeti erőben való fokozatos fejlesztése. Ezt a fokozatos fejlődést 1868. óta örömmel látjuk napjainkig és e tekintetben a mai állapotokat valódi értékeik szerint csak akkor méltányolhatjuk, ha visszatekintünk a kezdet nagyon is homályosan körvonalozott intézkedéseire.

Kisdedóvásunk kezdetben, mondhatni, tisztán egyesületi támogatásra szorítkozott; ma már törvényesen biztosított államügy és állami kisdedóvoink száma évről-évre szaporodik. Ki tagadhatná népiskoláink — a felekezetiék jelentékeny részét is ide számítva — számban és szellemben való folytonos gyarapodását. Az ismétlődő iskolázás, emberbaráti intézményeink a modern kulturállamoknak megfelelő alapokon szépen fejlődnek. Ezek mellett a polgári iskolák körülményeinkhez mérten sok helyen kibővültek ipari és kereskedelmi oktatással. És a mi bennünket legközelebből érdekel, tanító- s tanítónőképzésünk is sokat fejlődött 1868. óta.

Tanügypolitikánk fejlődésének különösen felekezeti és nemzetiségi körülményeink folytán szükséges nemzeti irányzata népoktatási intézményeinkben azért követte a fokozatosság elvét, mert az erőszakosság legféléltettebb érdekeinkkel szemben visszahatást szülhet, nem számítva azt, hogy erőknek meghaladó felbuzdulással könnyen légváratokat építünk.

Nem bantani tehát a felekezetek jogát, ez legyen az elv, annyival inkább, mert az iskolatartás joga elsőrendű joga lévén az államnak is, ezt a jogot az állam sokkal nagyobb szellemi, erkölcsi és anyagi eszközökkel érvényesítheti. Kulturális életünk minden nagyobb s kisebb mozzanata mindenütt azt mutatja, hogy e tekintetben az állami munkálkodás az összes felekezetek működése fölött kiemelkedik. Irányt szab s példát mutat arra, miként kell az egységes nemzeti szellemű nevelés útját egyengetni. Éppen ezért az állami intézménynek nem szabad oly rohamos lépésekkel fejlődnie, hogy azt a felekezeti is ne követhesse. Így fejlődhetik csak ki az a nemes verseny, a melyben alkalma lehet a gyengébbnek előre törekedni. Az a nemes irányú küzdelem, a mely

erőszak nélkül erkölcsi motivumokkal kényszeríti a versenyre képtelen intézmények megszűnését.

Ez a gondolat jutott eszembe, a mikor a tanítóképzői gyakorlati kiképzésről kívánom igénytelen véleményemet nyilvánítani.

Népoktatási intézményeink fejlődésének, úgy gondolom, fordulópontjához jutottunk. A népoktatásügy csaknem mindenik tagozata kezd kibontakozni a törvények által biztosított keretek szűkebb körvonalai-ból. Nagyobb önállóságot, belterjesebb fejlődési áramlatnak megfelelő kereteket óhajtunk elérni, a melyekben az eddig korlátozottabb viszonyok között is mind nagyobb önállóságra szert tett erők szabadabban mozoghassanak.

A képzőintézeteknél egyfelől a tananyag mennyiségének újabb meghatározása és feldolgozása, mint a leendő tanító általános műveltségéhez tartozó egész; másrészt ebből az anyagból elméletileg és gyakorlatilag kiválasztása annak, a mi a népiskolai tanításhoz tartozik: immár évek óta foglalkoztatja a szaktényezőket. Vagyis elodázhatlanul szükségessé vált a tanterv újjászervezése, mert az 1882-ben kiadott tantervnek mind a képzőintézeti anyaga, mind a szakképzést illető követelménye szabatos meghatározás nélkül a tanítóképzés intenzivebb fejlődésének egyenesen útját állta.

Ehhez képest évek munkája végre megteremtette az új tantervjavaslatot. De ezzel kapcsolatosan a tanítóképzés fejlesztését illetőleg utóbbi időben többféle tervezet került felszínre, a melyek azonban a gyakorlati alkalmazás nehézsége miatt csupán akadémikus értékűek, különben is félni lehet, hogy a tanítóképzés egységét bontanák meg, mint pl. a Néptanítók Lapjában Margitai József által tanítói szakvizsgálat címen megindított mozgalom. Ennek a mozgalomnak lényege a tanítói hivatásra való előkészület idejének emelésével különválasztani az általános műveltséget nyújtó ismeretanyag tanításidejét a szakképzés idejétől, különösen pedig a gyakorlati szakképzéstől a hangzatos tanítói érettségi jelszavával. Nem tekintve azt, hogy a mozgalom megindítója a keret illetően kibővítésének gyakorlati alkalmazásban érvényesíthető részletes tervezetét nem fejtette ki, sok szó fér ahhoz, hogy a kétféle képzés oly merev szétválasztása mindkét irányú képzés szempontjából helyes lenne-e? Mert tudvalevő, hogy az általános műveltségben való fokozatos emelkedés egyúttal a szaktudásnak előfeltétele, közvetlen eszköze lévén, mi sem áll útjában a párhuzamos haladásnak.

De tekintetbe kell vennünk azt a körülményt, hogy a mikor az állami képzők újjászervezésével foglalkozunk, egyúttal a felekezeti jelentékeny részéről is hasonló törekvésre bizton számíthatunk. Ezek jó része sem szellemi, sem anyagi eszközökben nem emelkedett arra a magaslatra, hogy a tanítóképzésre fordított időt ez idő szerint növelhetné. Már pedig az egységes népoktatásra való törekvés szempontjából a mi közös érdekünk nemcsak az állami, de egyúttal közvetve a felekezeti részről fejlesztése is. Ezért reformtörekvésünk csak addig haladhat, a míg a felekezeti képzők korlátozottabb körülményeik mellett is kellő jóakarattal követhetnek bennünket.

Tanítóképzésünk fejlesztésének tehát csakis a tantervrevízióval

összekötött helyes irányú gyakorlati kiképzés keretében kell maradnia. Természetesen fenntartjuk e mellett a régóta meg-megújult kívánalmakat, mint pl. a még mindig megoldást váró tanítóképzői tanárképzést, a külön szakfelügyeletet, az inkább politikai vonatkozású állami tanítóképesítést stb. Mindezeket a helyesen megalkotott tantervnek kell megelőznie s csak azután lehet az egységes tanítóképzés útját tovább egyengetni. A míg ezt a kérdést meg nem oldottuk és ezzel kapcsolatosan a jelenlegi keretet a lehetőség szerint ki nem töltöttük, addig azt bővíteni csakugyan nem helyes. És e tekintetben teljesen magaméva teszem Krausz Sándor tisztelt barátomnak közlönyünk ez évi I. füzetében kifejtett véleményét.

Milyen legyen hát az új tanterv?

Írányt szab erre az 1868 : XXXVIII. t.-cikkben megalkotott tanterv és az annak keretében fejlődött tanítóképzésünk. Nagy hiánya ennek a régi tantervnek az, hogy úgy az általános műveltséghez tartozó anyagot s jóformán annak beosztását is csak általános vonásokban jelzi; a szakképzést illetőleg pedig a rendszertelenül alkalmazott kevés elméleti ismereteket konkrét alakban nem tudja megkötni, illetőleg megfelelő gyakorlati alkalmazásban állandósítani. S tényleg ez ideig a gyakorlati kiképzés nagyon hiányos volt: alap nélkül felépített s így nehezen megemészthető lélektani és methodikai elméleti ismeretek mellett a gyakorló iskolában előkészítés nélkül való passiv szemlélődés és a IV. osztályban néhány jóformán önmagára utalt próbatanítás.

E körülményből aztán kivált utóbbi időben a tanítók félszűzségeiért sokan kizárólag a képzőket szeretik hibáztatni, holott a képzők a mennyire a tanterv keretei megengedték, igyekeztek a gyakorlati kiképzésre is mind nagyobb gondot fordítani. De legyen a gyakorlati kiképzés bármilyen tökéletes, nem tartok azokkal, a kik azt gondolják, hogy a képzőből kikerült ifjú azonnal tökéletes tanító lehet. A magában járva, a legnagyobb ügyszeretet és hivatásérzet mellett is nagyon sokat fog még botlani, a míg a tanítva-nevelés művészetének titkaiban otthonossá válik. Különben is a nevelésben való tökéletességet, a mely meghiggadt nyugalmat, mely pszichologiai ítélőképességet kíván, az ifjúkor hevülenebb és kevesebb ellenálló képességgel bíró természeté egyenesen kizárja. Éppen ezért túlzott kívánság ez a kezdő tanítóval szemben, a mely a még tapasztalatlan ifjú önbizalmának könnyen szárnyat szegheti, és felületes ítélet a képzők rovására. Ebből az ítéletből a képzők terhére eső részt a tanterv határozatlan és csak általános vonásokban mozgó fogyatékoságaira kell háritanom.

Le kell azonban ebből vonnunk egy tanúságot. A tantervet úgy kell újjászervezni, hogy abban ne csak az ált. műveltséghez tartozó anyag és annak beosztása, de egyúttal a szakképzésre vonatkozó utasítás is minden tekintetben megfelelőbb részletes és tervszerű intézkedésekben szabatos kifejezést nyerjen.

Már rég ideje van előtűnk az új tantervjavaslat. Az Orsz. Közokt. Tanács még az 1900. év folyamán elkészítette. Azóta tárgyalás alá került egyesületünk választmányában s ezenkívül sokan foglalkoztak a javaslattal részint általánosságban, részint az abban levő egyes tantár-

gyak anyagával és beosztásával legtöbben az általános műveltség-szervezés szempontjából mérlegelték s ilyen irányban a vitába nagyobb hullámokat is kevert az iglói kartársak ismeretes indítványa. De vajmi keveset foglalkoztak a javaslatnak a szakképzésre vonatkozó részével s valljuk meg őszintén talán azért, mert éppen a javaslat nyújt e tekintetben reflexiókra legkevesebb anyagot. Ezért fogyatékos az új tanterv-javaslat s tisztán e körülménynek tulajdonítom, hogy azt igen helyesen még nem érezthetik a gyakorlati élet tűzpróbája elé.

Maga az Orsz. Közokt. Tanács érzi a javaslat e tekintetben való fogyatékoságát legjobban, mert miként utóbb tartott gyűléseinek kivonatosan közölt tárgyalásaiból értesülünk, ilyen irányban igyekszik a javaslat természetszerű követelményeit kielégíteni. Minthogy az utóbbi idők örvendetes vívmánya a szakemberek közreműködésének bevonása, nagy kár, hogy az O. K. T. említett tárgyalásait nem ismerhetjük részletes egészében. Így a kiváló szaktekintélyek ismeretlen véleménye után, a mely gyenge szavaimat bizonyynyal tárgytalanná tenné, a mikor a javaslathoz a gyakorlati kiképzés szempontjából kívánok hozzászólni, félve veszem a tollat kezembe. De merészségemnek legyen mentsége az egyszerűség.

Eddig a gyakorlati kiképzés, mondhatni, kizárólag a gyak. tanító (tanítónő) kezében volt és az elméleti szakképzés szintén kizárólag a pedagógia tanítójának vezetésére bízva. E mellett gyakorló iskolai megfigyelések minden érdemleges előkészület nélkül való följegyzése és a IV. osztályban a pedagógia tanítójának utasítása szerint néhány mintalecke kidolgozása volt mindössze a kapocs, mely a gyak. iskolát a képzőintézettel összekötötte. A szaktanár pedig ha neki tetszett katedrai elmélkedésben legfőlebb pár órát szentelt tárgyának a népiskolában való módszertani feldolgozására, különben pedig tárgyát legtöbbje taníthatta volna a középiskolában is.

Ebből látható, hogy a tanítóképzés szakjellegére vonatkozó tanítás eme rendszertelen alkalmazása s különösen pedig az inkább általános elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazás nélkül való útvesztője miatt a jelölt csak némi önállóságra sem vergődhetett. Sem általános didaktikai ismeretének rendszere nem fejlődhetett ki, sem az egyes tantárgyak természetének megfelelő methodikai alkalmazásban ügyességre szert nem tehetett. Nem, mert az általános pedagógiai irányú érvek és igazságok tömkelegéből, a melyeket csak elméletileg tanult megismerni, nem tudta, hogy melyiket hol és mikor kell alkalmazni. S miután a tanítandó tárgyak némelyikéből — mert mindenik tantárgyból való próbafoglalkozásra nem volt idő — előzetes mintalecke kidolgozása után csakis egyes kiszakított részek tanítására kellett szorítkoznia, nem szerezhedett átnézetet a tantárgyak egészének sem beosztásáról, sem methodikai alkalmazásáról.

Szóval a szakképzés terén az elmélet nem ölthetett konkrét alakban és tartalomban testet a gyakorlat miatt. Gyakorlati kiképzésünk érintkezés híján nélkülözötte a képzőintézeti szaktanítók és a gyak. iskola között okvetlen megalkotni szükséges methodikai és didaktikai egyöntetűséget.

A gyakorlati kiképzést illetőleg tehát alapfeltétel, hogy a képző és gyak. iskola működését ugyanazon egy pszichológiai és methodikai szellem hassa át. A mit egyik szaktanító pedagógiai igazságként hirdet, a növendék a másik szaktanító részéről analog esetre ne halljon ellenkező véleményt. És a mit elméletileg tanúl, ne legyen kénytelen gyakorlatban egészen másképen alkalmazni.

A gyakorlati kiképzés miként eddig, úgy ezután is a dolog természeténél fogva két főrészből áll: az elméleti pedagógiai oktatásból és a tulajdonképeni gyakorlati képzésből. Az elméleti rész középpontja az általános módszertan (pedagógia) tanára; a gyakorlati képzésnek pedig a gyak. tanító. De úgy az elméleti, mint a gyakorlati képzésnek közösen tényleges munkása az egész testület.

Ehhez képest mindenekelőtt egymás pedagógiai elveinek megismerése szükséges. Ez pedig maga után vonja a tárgyak természetére és a pszichológiai mozzanatokra figyelő methodikai és didaktikai eljárás részletes kifejtését. Ennélfogva a havi gyűlések keretében úgynevezett módszeres értekezlet is tartandó, a mikor két irányban történék megállapodás. Mindenekelőtt a pedagógia tanára jelezné azokat az általános ped. irányelveket, a melyek mindenik tantárgy tanításánál egyenlő érvényűek lévén, a tanítva-nevelés közös munkájában hivatvák egyöntetűséget teremteni. Továbbá az egyes tárgyra vonatkozó általános módszertani elvek kifejtése után a szaktanárok egyfelől bemutatnák tárgyaik képzőintézeti tanmenetét, beosztását, e mellett kifejtven módszeres eljárásukat; másfelől pedig ebből az anyagból kiválasztva a gyak. iskola anyagának megfelelő részt, annak a gyak. iskolai óratervvvel, az ott használt kézikönyvvel megegyezőleg nemcsak részletes tanmenetét mutatnák be, de egyúttal a népiskolai tanításban methodikai eljárásukat is. Végül a gyak. isk. tanító (tanítónő) hozzászólva az egyes szaktanárok módszeres eljárásának, tanmenetelének gyakorlati alkalmazhatóságához, az esetleges elvi ellentétek, vagy felmerülhető technikai akadályok elhárítása, tisztázása végett kifejtene álláspontját.

Ilyen részletekre is kiterjedő módszeres gyűlés évenként csak kétszer tartatnék, a tanév elején és a közepén; míg a többi rendes havi gyűléseken az erre vonatkozó tárgyalás csupán a már megállapított eljárásban észlelt tapasztalatok megbeszélésére szorítkoznék.

Ime, a keret, melynek körében kiválasztva az általános műveltséget nyújtó ismeretekből a népiskola tananyagának megfelelő részt s mindeniket a maga helyén tervszerűen egyöntetű methodikai oktatás kapcsán nyújtva növendékeink hasonló törekvésre indított apperceptiója elé: megteremtettük a képzőintézeti oktatásnak sokszor felhányt szakjellegét.

Most már csak az a kérdés, hogy a képző tanítóinak a gyakorlati kiképzésben résztvevő közös munkássága miként olvadjon össze egymást kiegészítő egységes egészzé úgy, hogy ezzel az ált. műveltséget nyújtó ismeretek közlése sem terjedelemben, sem tartalomban csorbát ne szenvedjen. Sőt mindkettő — általános és szakműveltség — az egységes didaktikai elvek alapján sokkal belterjesebb alakban öltönn testet.

Az itt röviden kifejtett tervezet szerint három tényező — a pedagógia tanítója, a szaktanító és a gyak. isk. tanító — közreműködése szükséges a gyakorlati kiképzés belterjesebb érvényesítéséhez.

A pedagógia tanítója a tantervben osztályonként megjelölt anyag — test és lélektan, neveléstani vonatkozású lélektan, népiskolai nevelés- és oktatástan, nevelés-történet, isk. szerveztan — tanítása mellett vezeti a szemlélet után írt dolgozatokat és a beszéd- és értelemgyakorlatok köréből a tanítási gyakorlatra már előkészített elméletileg kidolgozandó tervezeteket.

A gyakorlatban való és a tantervben szemléletnek nevezett passzív működés megkezdése idejét a tanterv nem jelöli meg, de okvetlen szükséges, miként ezt *Baló József dr.* is kívánja, hogy már a II. osztályban megkezdődjék. E tekintetben az eddigi eljárás csak arra szorítkozott, hogy a növendék a szemlélt tanítást kérdések, feleletek alakjában és az esetleges magyarázatot szolgálilag lemásolta. Ennek aztán képző hatása vajmi kevés volt. Pedig már itt a szemléletnél kell az alapját megvetni a megfigyelt tanításban kifejezésre jutott általános érvényű pedagógiai követelményeknek a methodikai eljárások és pszichológiai mozzanatok helyes, vagy helytelen alkalmazásának s a fokozatosan öntudatra ébredő mind biztosabb megfigyeléseknek. Ehhez képest a pedagógia tanítója a már tanult lélektani, neveléstani és methodikai ismeretek alapján utal a szemlélt tanítás folyamán gyakorlatilag kifejezésre jutott elméleti mozzanatokra. Itt tehát a pedagógia tanítója nemcsak általános, de a tárgyak természetének methodikai szempontjából is veheti és irányítja a növendékek gyakorlatilag szemlélt tapasztalatait.

Miként említettük a tanítás szemlélete a II. oszt.-ban kezdődik és tart a III. osztály befejezéseiig. Itt azonban a mikor a megfigyelés a tanítás szemléletében eléggé tudatossá fejlődött, megkezdődik a tanítási gyakorlat, egyelőre a beszéd- és értelemgyakorlat körében, melynek tervezetét a pedagógia tanítója készíti. Előzetesen maga tart egy-két mintatanítást. Később az írás, olvasás és számolás köréből a tervezetek készítésének vezetését a szaktanárok veszik át, a kik a ped. tanáranak eljárásához hasonló módon a tervezetek készíttetésének kapcsán gyakorlati eljárásukat pár mintatanításban szintén bemutatják.

A pedagógia tanára tehát az egyes szaktárgyak tanításának részletes methodikájára kivéve a beszéd- és értelemgyakorlatokat, a melyet gyakorlatilag is vezet, nem terjeszkedik ki. Ez a szaktanárok tiszte legyen, a kik a népiskolában tanítandó tárgyuknak nemcsak tanmenetét, de egyben történeti fejlődését, lélektani mozzanatokban kialakult methodikai törvényeit is részletesen tanítják. Nemkülönb a szaktanárok készíttetik tárgyukból a tanítási gyakorlatokat megelőző tervezeteket.

A régi tanterv keretében és általában az eddigi gyakorlat szerint úgy a tanítás szemléletének kidolgozása illetőleg leírása, mint a tanítási tervezetek vezetése a pedagógia tanítójának kezében összpontosult. Ezután a tetemesen kibővített munkakör e tekintetben megoszlik a szaktanítók között. És ez a munkamegosztás kétirányú nagyfontosságú elv szempontjából szükséges.

Egyik a pedagógia elméletének az eddiginél sokkal intenzívebb tanítása. Meg kell vetnünk növendékeink képzésében a pszichológiai gondolkodás alapját, hogy az előttük levő események tárgyiasan mérlegelhető magaslatára emelkedhessenek. A lelki életben való tiszta látás fokozatosan kialakuló öntudatára van szükségünk. Tapasztalatból mondhatjuk, mennyi vétek, bizonytalanság okozta csüggedés tördelte lelkünk szárnyát a pszichológiai műveltség hiánya miatt. Okot kerestünk ott, a hol még csak az okozat természetes folyamata mutatkozott, mert subjectiv mozzanatok nyomultak előtérbe lélektani világnézetünk fogyatékosága miatt. És ezért nem tudom eléggé heiyeselni Nagy László tisztelt barátomnak a pedagógiai tárgyak tantervére vonatkozó értekezésében ebből a szempontból is megokolt ama kívánságát, hogy a pedagógiai órák száma a II. és III. osztályban egygyel emeltessék. (M. T. 1900. VIII., IX. füzet.)

E szerint az elméleti pedagógia tanításanyaga — az általános és gyermeklélektan — lényegesen kibővülne ugyan, de a részletes módszertan tanításával együtt a tanítási gyakorlatok vezetését a szaktanároknak kell átvenniök. Ezzel a gyakorlati kiképzésben, munkamegosztás mellett, mint másik nagyfontosságú elv érvényesülne a szakszerűség elve. Az a szakszerűség, a mely az általános pedagógiai irányelveknek mindenkor alárendeli az egyes tárgyakra vonatkozó methodikai követelményeket. De a mi legfontosabb, minden tanárt maga a methodikai gyakorlat tenne tárgya tanításának mesterévé.

A szaktanárnak a gyakorlati kiképzésben résztvevő működése kétirányú: elméleti és gyakorlati, illetőleg egyrészt a tárgy részletes methodikai oktatása, másrészt annak módszeres feldolgozása.

Az elméleti rész, miként már említettük, magában foglalja a tárgy népiskolai tananyagára vonatkozó részletes módszertani előadását és tanmenetét.

Először is a tanmenettel s megelőzőleg a népiskolai tananyag egészével és annak óráról-órára való beosztásával kell tisztában lenni. Ezt a szaktanár a gyak. tanítóval egyetértve, illetőleg annak tervezete szerint állapítja meg a módszeres gyűléseken.

Az elméleti methodikai oktatás a III. osztályban kezdődik, a hol tanítandó a tárgy történeti fejlődésével kapcsolatosan mint a beszéd- és értelemgyakorlatok kiegészítő része és mint a népiskolának önálló tantárgya. Az így szerzett elméleti ismeretek alapján és a már előbb megkezdett tanítási szemlélet (passiv gyakorlat után) a IV. osztály teendője a módszeres feldolgozás. Miután azonban a III. évesek a szemlélet mellett a beszéd- és értelemgyakorlatokból, az írás és számolás köréből tanítási gyakorlatokat végeznek, e tárgyakra vonatkozólag a módszeres feldolgozás már ott kezdődik.

A módszeres feldolgozás szintén két részből áll, u. m. tervezetkészítésből és tanítási gyakorlatból. A tervezet anyagát a gyak. tanító adja ki, de a szaktanár készítetteti és javítja.

A gyakorló iskolában a II., III. és IV. évesek közül naponkint felváltva 4-4 növendék van jelen. A II. évesek a szemlélt tanításról

jegyzetet készítenek, a III. évesek szintén, de már azok közül naponta egy növendék gyakorlatilag is foglalkozik. A IV. éveseknek a szemlélt tanítást már szükségtelen rendszeresen kidolgozniok, mert eddigi gyakorlatuk folytán tapasztalatukról úgy is számot adhatnak s közülök naponta két növendék tart tanítási gyakorlatot. Így aztán átlag egy osztályban 40 növendéket számítva, évenként a III. évesek 20-szor és a IV. évesek 40-szer foglalkozhatnak gyakorlatilag.

A tervezetek megfelelő kidolgozását biztosítják a szaktanítók, míg a tanítási gyakorlat fogvatkozásainak, vagy esetleges előnyeinek megállapítása végett ú. n. megbeszélő órákra van szükség. A két felső osztályban hetenkint két megbeszélő órán a gyak. isk. tanító vezetése mellett jelen lennének a pedagógia tanára és azok a szaktanárok, a kiknek tárgyaiból a tanítási gyakorlat megbeszélendő. Itt érvényesülne a tanárok között a módszeres gyűléseken megállapított egységes methodikai szellem és hogy ez a szellem ne csak elmélet maradjon, a szaktanárok a gyak. iskolának hetenkint legalább két órában köteles látogatói legyenek s ott koronkint gyakorlatilag is foglalkozhassanak.

Így szolgálná a methodust a szaktanár, de e mellett a gyak. tanító is, a kinek működési körében öszpontosulnának a gyakorlati kiképzés összes szálai s kinek állása olyan fontosságot nyerne, hogy azt kezdő és egészen tapasztalatlan tanítónak betölteni nem volna szabad.

Tekintettel arra, hogy az összes tanárok heti óráinak száma 2—2 gyak. isk. látogatási és szintén 2—2 megbeszélő, tehát összesen 4 órával e tervezet szerint szaporodnék, ehhez képest a tanerők számát is egygyel emelni kell.

A gyakorlati kiképzés ilyen irányú kifejlesztése mellett felmerül még az a kérdés, hogy ebből a szempontból milyen legyen a tanítóképző tanárok előképzettsége? Sietek ama szerény véleményemnek kifejezést adni és e tekintetben, azt hiszem, fölösleges részletekbe bocsátkoznom, hogy éppen a gyakorlati kiképzés szempontjából a tanítóképzői tanárképzést a Pedagógiumból kivenni végzetes hiba lenne. A jelölt tudományos készütségének adjanak erősebb alapot az egyetemen, de gyakorlati tanító csak a Pedagógiumban lehet, mert megfelelő eszközök ott állanak rendelkezésére. E tekintetben pedig arra van szükség, hogy a tanítóképzői tanárjelölt ne csak a tanítóképzőben hospitáljon, de ismerkedjék meg az elemi gyak. iskolával is. A népiskolai tanítás methodikájának tüzetes tanulmányozása mellett tervezetek készítésével végezzen tanítási gyakorlatokat a népiskolában.

Összefoglalás.

I. *A gyakorlati kiképzés elméleti része.*

1. A pedagógia tanára tanítja az általános módszertant.
2. A szaktanárok tanítják tárgyuk részletes módszertanát és tanmenetét.

3. A módszeres gyűléseken az egész testület tanítási rendszerének kifejtésével egységes methodikai eljárásban állapodik meg.

4. A tanítás szemléletének kidolgozását (II. és III. osztály) s a beszéd- és értelemgyakorlatok tervezeteit vezeti a ped. tanára, a tanítási gyakorlatok tervezeteit pedig (III., IV. osztály) a szaktanárok.

II. *A gyakorlati rész.*

1. A szaktanárok hetenkint 2—2 órában látogatják a gyak. iskolát s koronkint mintatanítást tartanak.

2. A II., III., IV. évesek közül naponta 4—4 növendék felváltva a gyak. iskolában van. A II. évesek szemlélnék, a III. évesek szintén s e mellett közülök naponta egy növendék tanítási gyakorlatot végez és a IV. évesek közül naponta 2 növendék tart tanítási gyakorlatot.

3. A gyak. tanító vezetése mellett és a szaktanárok jelenlétében hetenkint kétszer a tanítási gyakorlatok megbeszélése.

III. *A gyakorlati kiképzés egyéb tényezői.*

1. A gyak. isk. tanítói állás visszahelyezendő az állami nyugdíjalapba s megfelelő javadalmazás mellett elméletileg képzett és gyakorlatilag tapasztalt tanítóval töltendő be.

2. A szakképzés folytán szükséges óraszaporulat miatt a tanerők száma egygyel emelendő.

3. A tanítóképzői tanárképzés kiterjeszkedjék a jelölt népiskolai tanításának részletes elméleti és gyakorlati methodikájára.

Eperjes, 1902. január hó.

Beér Ferenc.

A gyakorló iskola a tanítóképzés szolgálatában.

Az elemi iskolai tanítók általános műveltsége és szakképzettsége magasabb színvonalának szükségéről írnak mind gyakrabban úgy a tanügyi, mint a napilapokban; feltűnően foglalkoznak e kérdéssel pedagógusok és laikusok, tanár és tanítótestületek.

A vita kétfelé válik, az egyik párt hívei az általános tanultság magasabb szintjét és ezzel a helyesebb tanítóképzést középiskolai és érettségi vizsgával, de kevesebb időre terjedő szaktanulással vélik elérhetőnek; a másik elv harcosai a tanítóképzést több reménnyel a középiskola 4 alsó osztályára építik föl a 4, esetleg 5 éves szakszerű tanulással, illetve tanítói mélyebbre ható neveléssel.

Lehet az egyik meg a másik mellett is elvileg vitázni, érvelni; de az ideális felfogást mint mindenütt, úgy itt is egy árnyék kíséri s ez a materiális követelmény.

Az előbbi eszmét már a bölcsőjében fojtja meg ez a materiális kérdés, mert a tanítók kicsinylése nélkül a mai kor embere, ha igaz-

ságos, méltányos tud és akar lenni, nem lehet oly elfogult, hogy ne lássa át, hogy a tanítók mai képzettségét és munkáját a másokéhoz viszonyítván, bármely iskolafenntartó csak félig-meddig képes aránylag méltányolni, prózáilag: megfizetni; vajjon nem látható-e tisztán, hogy eme újabb irányú, de tetemesen nagyobb anyagi követelménnyel szerzhető tanítóképeség sem honoráltatván majdan viszonylagosan a többi pálya munkásához, majd ürességtől konganak a tanítóképzők.

A másik elv hívci természetesebb, így szerencsésebb alapon állnak, mert a tanítóképzés mai módjához és viszonyaihoz mérik a tanítóképzés újabb követelményeit, a tanítói szakműveltségnek magasabb színvonalra való emelését s ez alapon az ő elveik könnyebben realizálhatók; bár kétségtelen, hogy újabb áldozatok nélkül ez sem képzelhető el. Én mint ez ügynek egyik szerény munkása, a jelen alapon való kifejlesztés hívének vallom magamat s szem előtt tartva a tanítóképző tanárok orsz. egyesületének immár 10 éven át folytatott törekvéseit, nem különben a tanítóegyesületek újabban föl-fol hangzó óhajat, (tek. Szerkesztő úr szíves engedelméből) szorosán a kijelölt elvi alapon kívánok a fenti címen eszmét cserélni, s minhogy elsőrendű követelménynek tekintem a tanítói szakműveltség gyakorlatias s az életre kiható tágítását, szélesbítését, erről óhajtok egyet-mást elmondani.

Vezető pedagógusaink nyíltan hangoztatják, hogy a tanítóképzés gócpontja a gyakorlóiskola, hogy ott lehet a képzés szellemét, irányát, módját megismerni; itt nevelődik igazán tanítóvá az ifjú ember, ki az intézetben 4 évig készül a nehéz tanítói pályára.

Ezt elsősorban a gyakorló-iskolai tanítónak kell éreznie, mert csak így állhat hivatása magaslátán.

Én azt hiszem, hogy a jelenlegi gyakorló iskolai tanítókat ezen szempontból vad nem érheti, mégis mily visszatetszően hangzik a világ előtt, midőn egyes vidék tanítókara nyilvános gyűlésein mondja ki, hogy az ifjú tanítók a legtöbb képzőből kevés, illetve felszínes gyakorlati képességgel kerülnek ki.

Ebben igazuk lehet, de miben áll a baj oka s orvosszere. Erre szeretnék megfelelni. De azt hiszem leghelyesebb lesz elméleti fejtegetés helyett a konkrét valósághoz folyamodnom s azt feltüntetnem, hogy a mi képzőnkben (Léván) miféle ujtásokat hoztunk be (természetesen a felsőbbség tudtával).

Mi a serdülő 15 éves gyermekifjút, intézetünk I-ső éves növendékét, ki még oly közel van a gyermekkorhoz, már visszaviszszük a gyermeklélekhez a gyakorlóiskolába, hogy szálljon le a kis gyermek kedélyvilágához, észjárásához, nyelvéhez; ami neki talán sokkal könnyebb is, mint egy 40—50 éves embernek, ha ifjú lelkében a tanítói hivatás, a gyermekszeretet csiráit sikerül az erre való előkészítéssel fölébresztenünk.

Elvünk az, hogy növendékünk a gyermek testi, lelki fejlődésének folyamatát állandóan figyelje, ezt konkrét nyilvánulásaiban lássa; így a minden ismeret édes anyja, a szemlélet, a gyakorlati tapasztalat előzze meg az elméletet; induktíve vezethessük a test és egészségtan, a lélektan tanulmányába a növendéket.

Több időt töltve a gyermek körében, megismeri növendékünk a gyermek cselekvő vágyát; célunk, hogy abból a cselekvő érzékelés nagyfontosságát is jókor értse meg, szokja meg; de lássa be növendékünk, hogy a gyermek minden gondolatát természetszerűleg szóval és cselekvéssel kíséri, természetesen az ő gyermeki fantáziájának mértéke szerint; de azt is tanulja meg a növendék, hogy gondolkodó, cselekvő, munkaszerető, tetterős embert ez alapon kell majdan neki is nevelnie mint tanítónak.

Hogy munkaszeretetre neveljünk, ezért bevezetjük növendékeinket a kézügyességi foglalkozásokba is.

Újításaink tehát a gyakorlati kiképzést illetőleg két tételbe foglalhatók: a gyermek állandó megfigyelése, a cselekvőérezékelésre és munkaszeretetre való nevelés elvének érvényre juttatása.

Eljárásunk pedig a következő: A) a gyermek állandó megfigyelése. I. éves növendékeink naponként párosával beosztva egész napon át a gyakorló-iskolában annak 7 órától 12-ig és d. u. 1 $\frac{1}{2}$ —4-ig; ezenkívül a délelőtti és délutáni tanítás előtti időre még más 2—2 növendék jön le az iskolai rend és tisztaság ellenőrzésére, a gyermekek megfigyelésére és óra előtti foglalkoztatására.

Ezen szerepükre heti egy órában előkészíti őket az igazgató mint a módszertan tanára, megjelölve a szempontokat, melyekre a figyelem kiterjed; heti egy órában pedig megbeszélés következik a szerzett s jegyzetekbe foglalt tapasztalatokról, minél jelen van az igazgató s a gyakorló-isk. tanító.

A megfigyelések szempontjai a következők: A tanító teendői a gyermekfogadás körül. A tanító tenndői a gyülekezés alatt. A gyermek testi élete. A gyermek vallásos érzülete, imája. A gyermek beszéde. A gyermek játéka, munkái. A gyermek versei, mondókái. A gyermek dalai. A gyermek iskolai étkezése. A szerzett és megbeszélte tapasztalatokról minden hónap folyamán 10—20-ikáig rövid írásbeli dolgozatot készít minden növendék, mely dolgozatot elbírál és osztályoz a gyakorló-isk. tanító s az igazgató.

A II-od éves növendékek ugyancsak a fenti beosztás, előkészítés és megbeszélés alkalmazásával figyelik meg az iskolai rendet és tisztaságot, a gyermeket pedig az órák előtt és órák között játékaiban; a tanítást pedig a következő szempontból figyelik meg: Az első évfolyambeli megfigyelés összefoglaló módon. A beszéd- s értelemgyakorlat. A gyermek értelmi képességének fokai. A gyermek beszéde: hang, szó, szótag, mondat. Az írvaolvasás módja. Az olvasás-tárgyalás. Anyanyelv gyakorlása. A számadás megfigyelése. E címek egyikéről a növendék szintén a hónap folyamán, 10—20-áig, a szerzett s megbeszélte tapasztalat nyomán rövid írásbeli dolgozatot készít, melynek elbírálása a fentihez hasonló módon történik.

A III-ik és IV-ik évfolyam növendékei folytatólag szintén megfigyelik a gyermekeket, főképpen azon minta- és próbatanítások alatt, melyeken az órarend értelmében jelen vannak, ezenkívül órák előtt és órák közben, játékaik közben, továbbá a templomba vezetés alkalmából.

B) A cselekvőérzékelés. Ezen elv alkalmazását meggyőződésünk szerint a gyermek természete követeli. Az édes anya letérdel, imádkozik, kisdede önkénytelenül odatérdel, ő is úgy csinálja s megtanulja az ájtatos imát; a koldúsnak szánt alamizsnát kezébe adja kis fiának, hogy ő adja azt a szegénynek. Ha az édes anya tésztát gyúr, settenkedő kis leányának ad egy darabot, hogy ő is csináljon kalácsot, ha ruhát varr, kis gyermeke is gügyögve tút kér és vele dolgozik. Ha az apa kertet kerít, kis fia segít neki. Az asztalosnak szerszámaikat műhelyében széthordja kis fia. Az apa vásárról jön számlálván pénzt, kis fia már oldalán van s lesi, hogy megy ez. Nyilvánvaló ezekből, hogy a kis gyermek nevelése, tanításának természetes módja a cselekvőérzékelés, ennek az iskolában csak úgy kell érvényesülni, mint otthon.

Növendékeinket példánkkal arra szoktatjuk, hogy a játékok alkalmával a beszédértelem gyakorlat, számolás, írás s olvasás s egyebek tanításakor cselekvő érzékeltetéseket végeztessenek a gyermekkel.

Midőn a kertről tanítunk, minden gyermek az udvaron csináljon kertet a homokban; a ház ismertetésekor építsen házat, az edényekről tanítván, csináljon agyagból tányért, fazekat; vagy máskor csináljon fából, kéregpapírból asztalt, lócát, papírból táskát, csákót stb. (Peres vezérkönyve a beszédértelem gyakorlathoz ebben jól vezet). A mikor számolunk s hozzáadunk, elveszünk, sokszor veszünk, osztunk: a kis gyerek ne nézze tétlen, hanem kéznél legyenek a tárgyak, melyekhez cselekvőleg kösse gondolkodását. Az olvasmány tárgyalásakor, a nyelv ismertetésekor a gyermek személyesítsen, cselekedjék, ehhez kössük gondolatait, új képzetét, együttesen foglalkoztassuk őket, hogy a tanítás eleven legyen.

Eljárásunk a fenti elvre nézve a következő: I—II-od éves növendékünk tanítás előtt és közben az udvaron, a tanteremben a gyermek-sereg közé vegyül, vele játszik; mutatja, csinálja ezt, vagy azt a játékot, mondja hozzá a versikét, mondókát s vele csinálják a gyermekek; máskor a gyermek kezdeméyez, ő szegődik melléje. A III—IV. éves növendék figyel a mi érzékeltető tanításunkat, ő ugyanúgy jár el próbatanításában; kezdve a beszéd- és értelemgyakorlaton, végig haladva a népiskola összes tárgyain, igyekszik érvényesíteni a lehetőség szerint a fentebb kifejtett vezérelvet. Ezen eljárásnak tárgyanként való részletes ismertetése, egyes leckék bemutatása útján volna érdekes és tanulságos. Más alkalommal kizárólag erre kérünk teret, hogy tárgyanként különös tekintettel a cselekvőérzékelésre egy-egy kidolgozott tanítást mutassunk be a szíves érdeklődőknek. (Szívesen vesszük. Szerk.)

C) A munkára való nevelés. Ez eljárás testvérként símul az előbbihez, mert hiszen mi más a cselekvőérzékelés, mint a tevékenységnek jótékony befolyása a tanulásra, nevelésre. Azt mondják: «Embernek munka, gyermeknek játék». Vajjon nem tudjuk-e mindnyájan, hogy mikor a gyermek játszik, munkálkodik; ha ostort csinál, ha cipót keleszt, ha várat épít, ha kutat és, ha a nagyok munkáját utánozza, teste, lelke dolgozik, szeme, keze ügyeskedik; képzelete bővül, munkához szokik. Vajha több figyelemre méltatná a sok henyélő ember gyer-

meke munkaösztönét, úgy azt is megértené, mikor, miért, melyik gyermek cselekszik rosszat, helytelen.

Ki mit gyakorol, abban ügyesedik. Így van ez a gyermekjátékkal, munkával is. Nézzük meg csak a gyermekcsoport munkáját az udvaron, az iskolában és következtethetünk szülőire, nevelőire is. A mily tévesen járna el azonban az, a ki a gyermektől csak hasznot hozó munkát kívánna, ép oly nagyot hibáz azon szülő vagy nevelő, a ki a játék-munkát nem alkalmazná a gyermek értelmi és testi fejlettsége erejéhez vagy kedélyhangulatához. Ezért kell bevinni a munkaszeretetre való nevelés elvét a tanítóképzőbe is, hogy a leendő tanító ebben elméletileg és gyakorlatilag mester legyen, hogy különbséget tudjon tenni ovodás, iskolás, ismétlőiskolás és felnőtt ember munkaszeretete, munkássági fokozatai között. Ezért hozzuk be mi is képzőnkbe a kézimunka oktatását. Kezdi a legkicsinyebbek a homok-, agyag-, papír-, szalma-, kavics-, bodzabél, cirókbél-, sás-, nád- és famunkákon, a mint azt a mi lelkes igazgatónk a Magyar Tanítóképző februári cikkében («A kézimunka oktatása a népiskolában») s jeles művében («A munkaszeretetre való nevelés módja») megírta, kifejtette; és folytatjuk a megkezdett munkát majdan gyakorlatias irányban (legalább én így gondolom ezt életre kihatóbbnak), hogy Guttenberg elvét is méltányoljuk s növendékeinket — a kik mint tanítók kell, hogy nem csak a gyermekjáték munkáját ismerjék, hanem a serdülő ifjuságnak is vidékenként alkalmazható s már hasznot hozó kézimunkát is tudjanak mutatni — ez irányban is képezzük. Azért mondom így, mert még csak a kezdet kezdetén vagyunk, eredményről ujtásainkat illetőleg mit sem mondhatunk. Ehhez legalább 4—5 év kell, hogy úgy a leendő tanítókon, mint a gyakorlóiskola tanulóin ez irányú képzésünk befolyása meglássék.

Azon kezdő foknál fogva, melyen vagyunk, másrészt, mert részletes és kimerítőbb jelentés erről úgyis az évi értesítő tárgya lesz s így nem akarok a mi kedves slöjd mesterünk elébe vágni: gyakorlati eljárásunkról főként annyit közlök, hogy szakítottunk az eddigi rendszerrel, mely csak a kosárfonást és fafaragást dédelgette.

Intézetünkben minden évfolyam részére az órarendben heti 1—1 slöjd órát biztosítván az erre szegényesen berendezett helyiségben, évad szerint minden évfolyam ugyanazon anyagból dolgozik, p. o. a téli időn papirfonással, hajtogatással, metszéssel, ragasztással foglalkozik s könnyű játék-munkát végez, hogy a növendékek ebben megügyesedvén, a gyakorló-iskolában a gyakorló-isk. tanítónak mielőbb segítségére legyenek. Természetes, később más anyagból folyik a munka; az első évfolyam a legkönnyebbet, a IV-ik a legnehezebbet végzi.

A gyakorló-iskola tanulóí részére az iskolaudvar homokkal van feltöltve, hogy a melegebb őszi és tavaszi napokon, órák előtt és között, az igazgató, a tanító és 4 kijelölt növendék vezetése mellett ezek itt homokjátékot folytassanak.

A tanítási órák sorában a gyermekek is, az I—II-ik osztály s a III—V-ik osztályok együtt az órarend szerint, a kézimunkából 1—1 félórai közvetlen tanítást és heti 1—1 félóraban csendes foglalkozást nyernek, szintén a könnyűről a nehezebbre haladva. A téli évadban a pa-

pírmunkát gyakorolják. Rossz időben, az órák előtt is a hospitáló növendékek szintén pírmunkával szórakoztatják a gyermekeket, kiknek ez valóságos örömet okoz. Harmonika, táska, csákó, hajó, legyező, doboz, ing, nadrág stb. készül halom számra.

Tanítás közben is érvényesítjük a kézimunkát, főként a beszéd s értelem gyakorlatokkal kapcsolatosan. Ezt a módszert már növendékeink is megkísérelték, vagyis beszélgetés közben agyagból, kéreg papírból, fából elkészítették a gyermek előtt a szóban lévő tárgyat.

Folytatjuk ezt majdan a számoláskor és agyaggal, pálcikákkal stb-vel. Földrajzban, történelemben pedig a homok, kavics és agyag fog szerepelni.

Kedves dolog ez a gyermekeknek, ezt már tapasztaljuk; de sajnálatos az is, hogy nem vagyunk még ezekhez kellőleg berendezkedve, különösen hiányzanak a gyakorló-iskolában a hely, eszközök, anyag, idő: kedvünket inkább a remény táplálja.

Mint figyelemreméltó újítás, illetve a hivatalos tantervtől való eltérés, említést érdemel még a III-ad és IV-ed éves növendékeink tanítási gyakorlatainak emelése, mennyiség és minőség tekintetében. A III-ad éves növendékek eleinte az intézeti órarend keretében egyes tárgyakból 2—3 mintatanítást megfigyelnek; azután a gyakorló-iskolai tanító heti 1 órában mindnyája jelenlétében négyesével előkészíti őket a jövő heti 1—1 félórás próbatanításra, a mikor megismerteti velök a tanítás anyagát, a követendő tanmenetet, a tanítás alakját, módját, eszközeit, mely alkalommal mindnyájan jegyezték, a tanításhoz, megfigyeléshez s az elbíráláshoz megjelöltetik az irány. A próbatanításokra heti 2 óra, a bírálatra pedig 1 óra fordítatik: ez évfolyam gyakorlati kiképzése tehát heti 4 órában történik. Tanít pedig minden növendék a beszéd- és értelemgyakorlatból, az írva-olvasásból, az olvasástanításból, a fejbéli és az írásbeli számolásból.

A IV. éves növendékek előkészítése a fentihez hasonló módon, heti 1 órában történik. Hetenkint 4 órán tanítanak és mindenik egész óráig; 2 órán az egész évfolyam van jelen, a másik 2 órán csak párosan jönnek le a gyakorlóba. Bírálat heti 2 órán van. Így a IV. évesek heti 7 órai gyakorlati képzésben részesülnek. Tárgyaik: az olvasmányok tárgyi kezelése, anyanyelv, földrajz, történet, természetrajz, természettan, rajz, ütenyírás, éneklés, testgyakorlás. Ezután félnapos és egész napos tanításgyakorlás következik a gyakorlóiskola órarendje szerint.

A tanítást mind a III., mind a IV. éves növendékek írásban kidolgozzák, a következő szempontok szerint: cím, iskola, osztály, tanítás ideje, tárgya, anyaga, alakja, módja, tanmenet, eszközök. A tanítás fozzatai: ismétlés, átmenet, új ismeretadás, begyakorlás, rendezés, alkalmazás. A részletesen kidolgozott tanítást a növendék benyújtván a gyakorló-isk. tanítóhoz, ez azt tárgyi és methodikai szempontból elbírálja, esetleges észrevételeit rávezetvén osztályozza, s átteszi az igazgatóhoz, mint a módszertan tanítójához, hogy szintén tájékozást szerezzen a dolgozat minőségéről s erről megtehesse megjegyzéseit.

Ily gondos eljárás után 2—3 nappal a tanítás előtt a növendék visszakapja dolgozatát és elkészül a tanításra. A tanításon jelen van

minden esetben a gyakorló-isk. tanító, lehetőleg a módszertan tanítója, az igazgató s esetleg a szaktanító is. A bírálat a legtöbb képzőéhez hasonlóan, vagyis az egész évfolyam jelenlétében, mindnyája élénk hozzájárulásával s a gyakorló-isk. tanító vezetése s az igazgató mint módszertan tanítója jelenlétében történik. Rendes jegyzőkönyvet vesznek föl. A tanítások megvitatása áll az önbírálatból, a felhívott bíráló kritikájából, az öngazolásból. A figyelők hozzászólnak, a gyakorló-isk. tanító véleményt mond; az igazgató végszavában az elméletet összeegyezteti a gyakorlat részleteivel.

Ezek szerint az I. évfolyamban 2 órát, a II. évfolyamban 2 órát, a III. évfolyamban 4 órát, a IV. évfolyamban 7 órát, összesen heti 15 órát fordítunk a gyakorlati kiképzésre, nem számítva a párosan hospitáló I. és II. évesek egésznapos és az órák előtt párosával leküldött növendékek megfigyeléseit.

Miként az elmondottakból látja a szíves érdeklődő, a gyakorlati kiképzést képzőnkben nagyobb arányok szerint igyekszünk kifejleszteni s már-már a 10 év előtt szőtt tervek keresztülvitelével próbálkozunk.

Sajnosan kell azonban a sokszor hangoztatott panaszt most is megismételniünk: hogy a kezdő III. éves növendéket most is a zsufolt tanteremben az osztatlan iskola ele kénytelenítettünk egyszerre állítani, hol 80-90 személylyel megtöltött szűk tanteremben a levegő és világosság után sopánkodunk, hol a 30 év előtt felállított minta-iskola (?) egészében olyan látvány, mint egy kikamaszodott ifju az ő kinőtt gyermekruhájában, mely mindenütt feszül, szorít. Megérzi ezt a keserves állapotot egészségi, esztetikai, pedagógiai stb. szempontból a gyakorló-isk. fiu, az intézeti növendék, de főképen sányli a gyakorló-isk. tanító, a ki csak heti 32 órai, iskolai munka után, még vagy 900 írásbeli dolgozathoz ül magánidejében az íróasztalhoz. De hallgassunk most erről!

Emez égető sebünk fáradhatatlan buzgalmú igazgatónk utánjárására, úgy reméljük, már a jövő szünidő folyamán begyógyul, a mennyiben gyakorló-iskolánk átalakításának tervét a magas miniszteriumhoz már többször fölterjesztvén, ennek keresztülvételére kegyes ígéretet kaptunk.

Úgy legyen!

Léva.

Sárvai Főzsef.

„Tanulmányok a művészi nevelés köréből.“

Valószínűleg mindenkinek szemet fog szúrni ez a cím, de nem jelentéseért, mert hisz gyakran halljuk emlegetni szóban és írásban, hanem a macskakörmökért, melyek közé tettem; oka pedig ennek az, hogy a «Magyar Nemzet» című napilap, folyó évi január 24-diki számában Ujváry Ignáctól a fent idézett címen jelent meg egy elmefuttatás, mely ugyan tanulmányoknak nem válik be, minthogy legnagyobb részében nélkülözi a komolyságot, túloz, torzít; a mit pedig javasol, annak számbavehető része nem új, mert már ezelőtt néhány évvel

nekem volt szerencsém e közlönyben azt bővebben kifejteni; valószínű ugyan, hogy erről U. I. úr tudomást nem vett, de azért a tény mégis tény marad (1899. I. füzet).

A ki tanulmányt akar e tárgyról írni, annak nem szabad a dolgot egyoldalúlag és elfogultság szemüvegén át nézni, annak felül kell emelkedni kicsinyes szempontokon, annak nem szabad egy, vagy más tárgy hasznosságát tagadni, csak azért, hogy saját kedvenc tárgyát aureolával övezzé, hogy megtévesztvén a dologba be nem hatoló felületes olvasót, olyannak tűntesse azt fel, mely egyedül képes az esztetikai műveltséget megadni, a lelki harmóniát megteremteni, az értelmi és érzelmi nevelést egyensúlyban tartani; szóval ez az általános panacea, ez legyen a mi imádásunk tárgya, melyen kívül idegen isteneket ne ismerjünk; mindezt, mondom, nem szabad tennie, hanem meg kell vizsgálnia, hogy mennyiben képes bármely más tárgy, segítségül vevén a művészeteket, az esztetikai érzéket fejleszteni, s ennek alapján a művészet termékei iránt való érdeklődést állandóvá tenni, a lelki nemesedést ez uton is előmozdítani; ez legyen az alap, melyből kiindul, mert ha nem tágasabb szempontból vizsgáljuk a dolgot, akkor ilyen hangzatos címet nem írhatunk elmefuttatásunk elé, s a művészi nevelés fontos ügyét egy hajszálnyival sem visszük előbbre.

A genezise az egész mozgalomnak röviden kifejezhető Madách híres mondásával. «Sok az eszkimó, kevés a fóka.» Sok a produkáló festő, kevés a vásárló. Mindenesetre szomorú dolog, s minthogy a képzőművészettel foglalkozó egyének, — szándékosan nem írtam művészeket, mert a ki festeni tud, és alkotásait ki is állítják a múcsarnokban, még nem okvetetlen művész, nem Ujváry urra értem, ő valóban az, még pedig a javából, — anyagilag erősen érezték ennek keservesen igaz voltát, sajtóban anketten, banketten, írtak és szonokóltak a közönség esztikai műveltségének fogyatékoságáról, ennek okairól, s hogy csakis úgy változhatik meg idővel ez a kedvezőtlen állapot, ha a közönséget neveljük, ezt pedig már az iskolában el kell kezdeni, ott kell alapját megvetni. Erre aztán következtek a miniszteri rendeletek melyek, nagyon helyesen, kötelezővé tették muzeumok és mútárlatok látogatását, művészettörténeti kurzusok tartását a középiskolákban, melyeket azonban jórészt nem tartottak meg, s ujabban is el kellett rendelni a tárlatok látogatását, s 12 művészettörténeti előadás tartását. A mint látjuk tehát, a nem épen ideális, sőt inkább erősen materiális érdek lett a kiinduló pontja egy idővel szépen gyümölcsöző olyan mozgalomnak, mely a lélek nemesítését nagy mértékben elő fogja mozdítani; csak az a különös, hogyha véletlenül a közönség pénzügyei megengedték volna a nagyobb mértékű vásárlásokat, alig jutott volna észbe bárkinek is panaszkodni a hiányos esztetikai érzék miatt. Így teremhet néha az anyagi érdek talajából kikelt mag nemes gyümölcsöket.

Áttérek most már a tárgy meritumára a mely miatt vettem tulajdonképen kezembe a tollat. Kénytelen leszek ugyan ismétlésekbe bocsátkozni, de minthogy az igazságokat addig kell ismételni, míg az általános tudatban meggyökereznek, s valószínű, hogy a mit ezelőtt évekkel meg

irtam, minthogy nem valami nagynevű korifeustól eredt, vagy elfelejtették már, vagy nem is olvasták, még bocsánatot sem kérek érte.

Azok a tárgyak, melyek a tisztán művészeti tárgyakon kívül, milyen a zene és a rajz, a művészi nevelésnek hasznos szolgálatot tehetnek: a költészettan, (mely a zenével ritmusánál fogva ugyis szorosán kapcsolatos), az irodalom ismertetés, a földrajz, a történelem, a hittan. Mi módon hozhatók ezek kapcsolatba a szépérzék fejlesztésével, nem is szorúl bővebb magyarázatra, mert ugyis kitalálja mindenki. Pl. a költészettan és az irodalomismertetés magok is a művészetek egyik ágát tárgyalván, erős segítő társat szereznek az illusztráló művészetben, melynek sikerültebb alkotásait valamely irodalmi mű, pl. Az Ember Tragédiája tárgyalásakor bemutatván, támpontot nyújtunk a képzeletnek, iskolázzuk irányítjuk, fejlesztjük, nemesítjük a növendék ízlését; röviden, hosszabban, az illető művész jelentősége szerint vázoljuk művészetét, stylusát, a kort, melyben élt, művészi irányelveivel egyetemben.

A földrajz tanításakor bemutatjuk a nevezetesebb vidékek, városok képét. A történelem tanítója pedig ugyancsak gazdag segédeszközkhöz jut a szebbnél-szebb történelmi képek által, csak használni kellene őket. Fentebb említett cikkben körülbelül hatvan olyan képet soroltam fel, melyek legnagyobb részt reproduciókban kaphatók s így könnyen hozzá férhetők, s a mi még nincs meg másolatban, azt állami kezdeményezésre másoltatni kellene, a mi a mai fejlett technika mellett se nem nagyon költséges se nem nehéz.

A legnagyobb mesterek kiváló előszeretettel festették meg úgy az Ó-, valamint az Új Testamentum nevezetesebb eseményeit, melyek számtalan másolatban forognak közkézen. Schnorr és Dorée pedig az egész bibliát illusztrálták, s így a vallástanítás szintén hozzá járulhat ezek révén a szépérzék fejlesztéséhez.

A mi a rajztanítást illeti, arról csak azt jegyzem meg, hogy Ujváry úr *csupáncsak neki* tulajdonít művészileg nevelő hatást. Szerinte csupáncsak a rajzórák szolgálnak a leendő tanítók lelkének esztikai nemesítésére, s minthogy ő kevesli a rajzórák számát, arra a következtetésre jut, hogy az ilyen tanító szeme, a ki pedig mégis csak tanult valamit, nem lesz ez irányban olyan gyakorlott, mint a kezdő gyermek szeme, a ki még semmit sem tanult, s kinek szerinte olyan éles a szeme, mint a sasé. Minden esetre új dolog, hogy a képzőművészeti nevelés hályogot von a tanítójelöltek szemére, s a helyett, hogy előre vinné retrograd irányban fejleszti érzékét, mert szerinte kétes, vajjon az így nevelt tanító magyarázni tudja-e finomabb érzékkel csak az iskolai fal képeket is, vajjon szeme van-e olyan gyakorlott, mint az élesen látó gyermeké? Talán bizony az elemi iskolában is esztikai, technikai és stíltani fejtegetésekkel kell fűszerezni a szemléltető képek alkalmazását?

Nem hagyhatom szó nélkül a *zene ellen intézett kirohanásait sem*, nem pedig annyival inkább, minthogy a művészi nevelésből a mai felfogás szerint a zene egészen ki van zárva, még csak hamupipőke szerepe sincsen, mintha nem is lenne művészet, mintha nem legközvetlenebbül hatna a lélekre, mintha nem a legnemesítőbb volna valamennyi művészet között.

Tudom, hogy mindaz, a mit a zene érdekében elmondok, nagyon

sok ember nézetével homlokegyenest ellenkezik, de erősen bizom benne, hogy eljön az a jobb idő, melyben a zene iránt kedvezőtlen felfogás meg fog változni s minden gondolkozó ember be fogja látni, hogy nemcsak művészeti, de *igazi általános műveltség sem képzelhető el zenei nevelés nélkül*. Manapság nagyon tizenkettedrangu dolognak tartják a zenét, sorban is a legutolsók között foglal helyet, a tantervben is fitymálólág ügyességi tárgynak van deklarálva, mintha bizony a zene nem épúgy váгна az értelmi és érzelmi felfogás körébe is tartalma révén, mint bármely más tárgy; a zenetanárok a páriák sorsára vannak kárhóztatva a rangosztályban, mert hacsak nem ért a kosárfonáshoz, vagy valamely még magasabb művészethez, akkor ugyan ott maradhat éltefogytáig a hol kezdte, mert könnyebb a tevének a tűfokon keresztül bújni, mint a zenetanárnak a rendes tanárok sorába lépni. Hja persze! csak nem érdemes még a zene is arra, hogy valaki tudomást szerezzen róla, foglalkozzék vele, ha mindjárt csak az esztetika révén is. Az egészen lenézni, megvetni való dolog, sokan még tüntetnek is ebbeli tudatlanságukkal, virtust csinálnak belőle, hogy az emberi szellem egyik legmagasztosabb megnyilatkozása előttük terra incognita, melylyel megismerkedni semmi vágyat sem éreznek magukban, s dicsőségüknek tartják, ha az emberi léleknek ez atulajdonsága, a zene iránt való hajlandóság, mely már a csecsemőben meg van, benne parlagon maradt, elnyomorodott, fejlesztésével nem törődnek, s ezt a nagy lelki deficitet még a plusz számlájára írják. Az persze arcpirító szégyen, ha valaki az irodalom, vagy képzőművészet korszakalkotó alakjait, habár csak nevükről is nem ismerné; de az egészen termézetes, hogy a legzseniálisabb zenészekről, kik az emberiség örök díszei és büszkeségei, még annyit sem tudnak, hogy voltak-e valaha a világon? Kik ha Bach-ot hallják emlegetni, csak az abszolutismus miniszterét tudják elképzelni, kiknek még halvány sejtelmük sincs róla, hogy pl. a Gluck és Piccini közti küzdelem, persze megint nem valami atléthikai küzdelem, egész Párist két táborra osztotta; hogy Wagner zenedrámái reformja az egész művelt világ állandó érdeklődésének tárgya volt, s hogy egész könyvtárra menő irodalom keletkezett róla. Persze, a ki úgy fogja fel a dolgot, hogy minek műveljük inkább fülünket, mint szemünket, annak az érzékek művelése a főcél; pedig nem úgy van, mert a művészeti tárgyak tanításának főcélja *a lelkek nemesítése, a szép iránt fogékonynyá tétele*, felkelteni és állandóvá tenni az ifjúban a vágyat, hogy a művészet alkotásaival akár a képek, szobrok, akár a zene-művek által megismerkedjék. Ezt kell előmozdítani, ezt kell lehetővé tenni. Szegény zene itt ismét nincs a világon, mert ugyan ajánlották-e hivatalosan, vagy csak hirlapi cikkekben is, hogy a tanuló ifjúság *hangversenyt, vagy operát látogasson?* Pedig tán itt is a művészet termékeiben gyönyörködhetnék? S még az az előnye is van a műtárlatok fölött a hangversenynek, hogy nem kell félni a nudítások annyira rettegett káros hatásától, mert hangversenyen és operában csakis jó zenét, igazi művészi alkotást lehet hallani.

A zene iránti ellenséges érzésénél talán csak a négy alpműveletben való járatlansága nagyobb U. I-nak, nem tud sem szorozni, sem

kivonni. Szerinte évenként és osztályonként van 160 zeneneóra, ez 4 év alatt 560 óra, pedig $160 \times 4 = 640$; ő elégnék tartja ennek felét: hetenkét két órát s így szerinte 560 fele 320, nyer vele a rajztanítás számára 140 órát, már pedig $560 - 320 = 240$; ennyi baklövés ilyen egyszerű számításnál mégis kissé erős dolog, s nem lehet egyszerű tollhibának venni, mert hosszasan laborálgat ezen számításon. No de ezt csak mellékesen emlitem meg; senki sem lehet mindenben tökéletes. Azt mondja, jobb lesz ha kevesebbet dalolgatunk, de többet látunk. Fennebb kimutattam, hogy a többi tárgy megrövidítése nélkül igen célszerűen lehet a művészi nevelés érdekeit szolgálni, mert nem az a cél, hogy a rajzolásban valami magasfokú technikai ügyességet éressünk el növényekkel; hiszen a szép iránti érzéket nagy mesterek műveinek jó reprodukciókban való bemutatása minden esetre jobban műveli, mint a tanuló saját munkája.

Már a mi a kevesebbet dalolgatást illeti, azt kár volt csak úgy könnyedén odavetni; mert ugyan mi van a világon a zenén, a dalon kívül, a mi a szenvedélyt, indulatot inkább fékezi, nemesíti? Mi van nagyobb hatással a zenénél az egyes emberre és egész tömegre? Nem látjuk-e hogy a Rákóczy-induló, a Marseilaise miként lelkesíti pusztán a hangokban és ritmusokban rejlő érzéki inger által a legflegmatikusabb embert is? A nemzetiségi érzést Németországban a partikalárizmus idejében a francia járom lerázásáig nem a férfi dalosegyesületek által cultivált dal, különösen Weber férfikarai tartották-e leginkább ébren? És mégis jobb ha kevesebbet dalolgatunk? Én pedig azt mondom, hogy minden tanítónak egyenesen kötelességévé kellene tenni dalegyletek alakítását, hogy a magyar dal és zene erősítsék a nemzeti összetartó érzés szálait, tartsák ébren a nemzeti öntudatot, nemesítsék a nép érzését, gondolkozását, vonják el a káros időtöltéstől, korcsmázástól, stb. Miért álljunk mi ebben hátrább az Ó- és Középkornál? Hisz mindenki tudja, hogy a görögök egész műveltségében mily nagy szerepe volt a zenének, a nevelést a zenére alapították; náluk a műveltség nélkülözhetetlen eleme volt, tudós, költő, politikus, hadvezér mind foglalkozott vele, s jól megfért egymással a képzőművészet és zene, s azt senki sem állíthatja, hogy az előbbi utólérhetetlen magasságra nem emelkedett volna. Különben ezt a modern népeknél, olaszoknál, németeknél is látjuk, hol nem egymás rovására, hanem egymással karöltve fejlesztették magas fokra mindkét művészetet. Ez a művészet, mely már aetheribb anyagánál fogva is eszményibb a többi művészetnél, melyet Schakspeare is a legmagasabb művészetnek nevez, mely legmélyebben hat a kedélyre, mely az embert bölcsőjétől kopszójáig kíséri, mely valamennyi művészet között legmélyebben gyökerezik az emberben, mely soha károsan nem hathat az erkölcsre, a legszélesebb alapra fektetett művelést érdemli meg. Mert csak akkor tölti be a nevelés hivatását, a lelki képességek összhangzatos kiművelését, ha a művészetek tanítása, első sorban a zené-é; egyensúlyban tartja a túlnyomóan értelmi nevelést az érzelmiel, a kedélykiművelésével, s így megóvjuk a káros egyoldalúságtól.

Budapest, 1092. február havában.

Szente Pál.

A felvételi vizsgálat.

A népoktatási törvény alkotói, midőn a tanítóképzők kapuit a közép- vagy polgári iskola 4 osztályát el nem végzett tanulók előtt is megnyitották az ismeretes felvételi vizsgálat alapján, a legnagyobb valószínűség szerint kényszerhelyzetben voltak; bizonyára úgy gondolkodtak, hogy az idő szerint egyrészt a tanítói tekintély alacsony foka, másrészt a nyomoruságos fizetés semmi esetre sem nyújtanak elég garanciát arra, hogy az új képzők 4 osztályt elvégzett tanulókkal a szükségnek megfelelő számban benépesülnek. És hogy a törvény alkotói helyesen gondolkodtak, jól számítottak, azt a következmények beigazolták; mert az egy és két évtized előtti időkben még az állami tanítóképzők is jobb hiányában sok felvételi vizsgás tanuló volt kénytelenek felvenni, a kik közül azonban, készséggel elismerem, sok derék, jó tanító került ki.

A mint azonban a tanítóság társadalmi tekintélye kezdett emelkedni, a mint a fizetésrendezés ügye mindig komolyabban és komolyabban kezdett felszínre kerülni, sőt a minimum is legalább az állami tanítóknál felemeltetett 800 koronára, lassan-lassan nagyobb számmal kezdett az ifjuság is a tanítói pályára seregleni, elannyira, hogy ma az állami tanítóképzők egy része némhogy felvételi vizsgásokkal volna kénytelen a törvényes létszámot kiegészíteni, de a 4 osztályt végzetek közt is válogathat. A tanítónőképzés terén meg épen köztudomású a tultermelés.

Az az ok tehát, a mely annak idején a felvételi vizsgálat paragrafusának az alapjául szolgált, már nincs többé. Ideje tehát, hogy maga a paragrafus is eltöröltessék, mert az ma már csupán arra való, *hogy egyes felekezeti képzők, tisztelet a kivételeknek, a legsilányabb elemekkel népesítsék be magukat, a minden áron való egzisztálás lévén a fő céljuk, s olyan tanítókat bocsássanak ki, a kik nemcsak az általános tanítói tekintély emelkedésének a kerékkötői, de magának a nemzeti nevelés és oktatás ügyének is határozott kárára vannak.*

Ismerek olyan felekezeti képzőt, a melynek pár év előtt az első osztályában összesen 2 növendéke volt s így alapos kilátás volt a képzőnek természetes uton való megszűnésére. A tanári kar azonban egyet gondolt, tágitott a felvételi vizsgálat szigorán s a képző újra benépesült.

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy sok felekezeti képzőt ismerek, csaknem minden felekezetből (az izraelitát kivéve) 3—4-et s úgy tapasztaltam, hogy a leggyengébb erők a gör. keletiektől kerülnek ki. A minék természetes oka az, hogy ők a felvételi vizsgálat leple alatt csupán elemi képzettséggel is vettek és vesznek fel tanulókat. Például emlitem fel a *karánsebesi gör. keleti képzőt*, a melyről teljesen megbízható adatok alapján állíthatom, hogy a folyó tanévben, az első osztályba felvett tanulók legnagyobb részének a szabályszerű előképzettsége nincs meg és van 3 tanulója olyan, a kik közül kettő a mult

tanévben a polgári iskola II-dik osztályában elbukott, egyik épen a földrajzból, a mely tárgy pedig a felvételi vizsgának is tárgya; a harmadik az előző tanévben bukott el ugyancsak a II-dik polgári osztályban, a mult tanévet boltos inasi minőségben élte át és most első éves képezdista, s 4 év mulva okleveles tanító, a kinek a fizetését 800 esetleg 1000 koronára az államkincstár fogja kiegészíteni. Ez előtt 4 évvel történt ugyancsak Karánsebesen, hogy egy gör. keleti papnak a fia 2 tárgyból megbukott a polgári iskola II-dik osztályában. A pótvizsgán jelen volt a fiu apja is s meggyőződhetett, hogy a fia nem tud semmit, azért, a midőn az igazgató kihirdette, hogy a pótvizsga nem sikerült s a fiunak ismételni kell az osztályt, az apa nem minden harag nélkül azt felelte: «Hát ha nem sikerült, viszem a preparandiára,» és úgy tett. S az a fiu most okleveles tanító, a ki egy kis protekció útján olyan tanítót üthet el egy jobb díjazású állomástól, ki neki úgy általános, mint szakismeretek dolgában professzora lehetne. És ne higgye senki, hogy ez csak Karánsebesen van így, ismerék én már az aradi gör. keleti képzőből kikerült fiatal okleveles tanítót is, a kinek alapképzettsége egy gimnazialis osztályra terjed ki; a viszonyok ott sem jobbak, mint Karánsebesen, mindössze a helyi körülmények alkalmasabbak a magyar nyelv alaposabb elsajátítására.

Hogy aztán az ilyen tanítók milyen képzettséggel lépnek ki az életbe, azt könnyű elképzelni. A magyar nyelvet úgy elsajátítani, hogy az maradandó kincsük legyen, sem alkalmuk, sem elegendő idejük nincsen s ha kikerülnek falura, nem lévén alkalmuk magukat tovább gyakorolni, lassankint elfelejtik azt is, a mit tudtak s néhány év elteltével ismét csak szaporítják a magyarul nem tudó tanítók számát. És ilyen tanító a Délvidéken már van elég s lesz még több is más vidékeken is, ha a felvételi vizsgálat paragrafusa el nem törültetik.

És ezek után azt kérdem én tőled, magyar tanítóság, a ki olyan önérzettel sürgeted, hogy okleveled egyenlőnek tekintessék az érettségi bizonyítvánnyal, tudod-e, hogy ez a jogos kívánságod miért nem teljesül? Azért mert ezek az egy és két polgári isk. osztályt végzett felvételi vizsgás tanítók is olyan érvényű oklevelet kapnak, mint te. Azt pedig már csak te sem kívánod, hogy ezek képzettsége is egyenlőnek tekintessék az érettségivel? No, ha nem hát, bár ne szűnj meg egy pillanatra sem jogos kívánságodat napirenden tartani, de mindezek felett a tanítók általános képzettségének emelése és a tanítói tekintély fentartása céljából sürgessed, kérjed, követeljed a *felvételi vizsgálat eltörlését*. Mert mindaddig, míg a felvételi vizsgálat leple alatt egyes felekezeti képzőkbe, csupán elemi képzettséggel is juthatnak be tanulók, s azok is a tieddel egyenlő érvényű oklevelet kapnak, kétséget támaszthatnak egyesek az iránt, hogy jogosan kívánhatod-e oklevelednek az érettségi bizonyítvánnyal egyenlővé tételét.

Délvidéki tanító.

A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről.

Az 1900—1901. évi értesítők ismertetése.

II. A képző-intézetek állapota.

1. **Arad**, állami tanítóképző-intézet. A tanári testület 9 tagból áll. A tanulók létszáma: felvétetett 153, kimaradt 3, meghalt 1; nemzeti-ségre: magyar 92, német 43, román 13, szerb 4, bolgár 1, cseh 1; vallásra: róm. kath. 96, gör. kath. 4, gör. kel. 15, ág. hitv. ev. 7, ev. ref. 20, izraelita 12; előképzettségre: gimn. VI. oszt. végzett 3, realisk. VI. oszt. 2, polgáriskolai IV. oszt. 36, ismétlő 2, felvételi vizsgálattal 3. A szülők polgári állása: őstermelő 4, iparos 6, kereskedő 1, tanító 1, más értelmi pálya 15, magánzó 11, más toglalkozások 5.

Épület, udvar, kert. Önálló épület nincs. A 2 holdnyi kert és a 2 holdnyi szántó föld az intézettől távol van.

A szertárak. A szertári helyiségek nem felelnek meg céljoknak, csak kis fülkék, melyekben a taneszközök összehalmozva állnak. Évenként folyósított összeg 140 korona.

A könyvtár gyarapítására évi 320 korona van előirányozva. Az évi gyarapodás szakonként ki van mutatva.

Internátus, externátus. Lakásügy. A régen sürgetett internátus hiányában a növendékek a városban tisztességes családoknál laknak. A felügyeletre kiváló gondot fordítanak. *Étkezés.* A növendékek étkezésre is tisztességes családokhoz vannak beosztva.

Segélyezés, ösztöndíjak. Az intézet szegénysorsú növendékei között havonként kiosztott segítség: 28 korona, 20 korona és 10 korona. A legnagyobb fokú összegért lakást, fűtést, világítást, ebédet és vacsorát kapnak, a másodikért ebédet és vacsorát. Nyolc koronáért lakást, fűtést, világítást.

Az élelmezés és pénzbeli segítség 1898/99. óta, ameddig az előző értesítő terjed, a következő kimutatásból látható:

	Élelmezés és pénzbeli segítség	Gyógyszertári segítség	Összesen
1899/1900-ban	14,300 kor.	90 kor.	14,390 kor.
1900/1901 »	12,896 »	100 »	12,996 »

2. **Baja**, áll. tanítóképző-intézet. *A tanártestület* a hitoktatókon kívül 9 tagból áll. A könnyen s jól áttekinthető minősítvényi táblázat az összes kívánalmakra megadja a kellő felvilágosítást.

Tanítónövendékek. Felvételért folyamodott 165 növ., felvétetett 155 növ., beiratott 153, alsóbb osztályból fellépett 85, osztályt ismételt 3, más intézetből jött 4, megfelelő előképzettséggel felvétetett 62, felvételi vizsgálattal 0, kimaradt 5, meghalt 1; vallásszerint: róm. kath. 113, gör. kath. szerb 8, ev. ref. 7, ág. h. ev. 8, unitárius 1, izraelita 10; nyelvre nézve: magyar 108, magyar-német 26, magyar-szerb 13; a szülők polgári állása: tanár, tanító, gyermekóvó 32, őstermelő 22, iparos, kereskedő 49, tisztviselő 13, más értelmiség 11, munkás stb. 20.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek megfelelő saját épülete van. A kert $4\frac{1}{2}$ holdas, a főépülettől 10 percnyi távolságra. A kert talaja gyümölcsfa tenyésztésre nem alkalmas.

Szertárak, könyvtárak. A szertárakról megfelelő kimutatást találunk. Az e célra fordítandó évi összeg nincs kitüntetve. A tanári és ifjusági könyvtár gyarapodása ki van mutatva. Az évi összeg itt is hiányzik.

Internátus, externátus, köztartás. Az internátusban 70, az externátusban 50, szüleinél 27 tanuló lakott. Az externátus 13 szobából állott, szobánként 3—4 növ. képezett 1—1 családot. A köztartás házilag kezeltetett.

Segélyezés, ösztöndíjak, jutalmak. Az internátusban lévő 70 hely mindjárt az első felvételnél betöltött és a szülőiknél lakó 27 helybeli illetőségün kívül 50 vidéki növendéket az externátusban kellett elhelyezni.

Az év elején betöltött segélyállomások a következőképen osztottak meg:

48 teljesen ingyenes hely az internátusban. (Lakás, étkezés, fűtés világítás, mosás, gyógykezelés.)

19 fizetéses hely az internátusban, havonként 10 kor. befizetéssel.

3 fizetéses hely az internátusban, havonként 20 kor. befizetéssel.

— fizetéses hely az internátusban, havonként 30 kor. befizetéssel.

25 ingyenes hely a köztartásnál (étkezésnél) künlakók számára.

14 fizetéses hely a köztartásnál (étkezésnél) havi 10 korona befizetéssel.

7 fizetéses hely a köztartásnál (étkezésnél) havi 20 korona befizetéssel.

8 ösztöndíjas hely havi 10 kor. ösztöndíjjal.

A 153 felvett és beirt tanuló közül 128, az évvégi 147 tanuló közül pedig 124 részesült állami segélyben.

Budapest, áll. ell. tanítóképző-intézet. *A tanári testület* a hitoktatókon kívül 13 tagból áll.

Tanulók. Felvételért folyamodott 145, felvételre 117, beiratkozott 117, alsóbb osztályból fellépett 79, más intézetből jött 37, osztályt ismételt 1, javító vizsgálatot tett 4, kimaradt 2; vallás szerint: róm. kath. 80, ev. ref. 17, ág. hitv. ev. 10, g. kath. 1, gör. kel. 3, izraelita 3; anyanyelv szerint: magyar 104, német 2, román 1, szerb 1, olasz 6; a szülők polgári állása szerint: tanítás terén működők 26, más értelmiségi pályán 35, kereskedő, iparos 23, őstermelő 5, más egyéb 25; előképzettség szerint: a polg. isk. IV., V., VI. osztályából 89, a gimn. IV., V. osztályából 20, a reáliskola IV. osztályából 2, a középkereskedelmi isk. I. osztályából 3, felvételi vizsgálatot 0.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek két külön álló saját megfelelő helyisége van. Az egyik iskolai, a másik internátusi célokra szolgál. Az oktatás céljaira szolgáló kert 2400 □-öl kiterjedésű. Az intézeti méhesben 23 méhcsalád van.

Szertárak, könyvtárak. A szertárak s gyűjtemények a Paedagogium többi intézeteivel közösek. Az anthropologiai, állat-növénytan, ásvány-

vegytani, természettani, földrajzi gyűjtemények szaporítására évi 600 kor. általaný van felvéve. A rajz és zenei szertár gyarapítására évi 300 kor. van felvéve. A gazdaságtani és kézügyességi szertár gyarapítására évi 300 kor.-át fordítanak. A tornaszertárra évi 300 kor. van előirányozva. A tanári könyvtárt az intézetek közösen használják. Az ifjúsági könyvtárt *osztálykönyvtárakká* alakították át. Az I., II., III-ik osztály könyvtárát az illető osztályfőnökök, a IV. osztályét az irodalomtörténet tanára kezelik.

Internátus. Az internátusban 40 ösztöndijas és 1 teljesen fizető növ. volt elhelyezve. A künlakó növendékekről, azoknak lakásaikról, a felügyeletről nem számol el az értesítő.

Segélyezés. Az intézetben nyújtott állami ösztöndíjak mértékét és mennyiségét a következő adatok tüntetik fel.

Volt az I. osztályban: 3 egész köztartásból álló, 5 félköztartásból álló és 10 ingyen ebédből álló állami segély; a II. osztályban: 4 egész köztartásból álló, 8 félköztartásból álló és 8 ingyen ebédből álló állami segély; a III osztályban 6 egész köztartásból álló, 4 félköztartásból álló és 7 ingyen ebédből álló állami segély; a IV. osztályban: 7 egész köztartásban álló, 3 félköztartásból álló és 5 ingyen ebédből álló állami segély; összesen: 20 egész köztartásból álló, 20 félköztartásból álló és 30 ingyen ebédből álló állami segély.

Ezen kívül pénzbeli ösztöndíjakat is kaptak a növendékek.

4. **Budapest.** Az Angolkisasszonyok Sancta Mária intézete. A *tanári testület* 11 tagból áll, ezek között van 7 nő és 4 férfi tanerő

Tanulók. A növ. száma az elemi tanítónőképzőben 263; vallásra nézve: r. k. 240, g. k. 2, ev. ref. 9, ág. hitv. ev. 4, izr. 6; nyelvre nézve: magyar 259, német 4.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek teljesen megfelelő modern saját épülete van.

A szertárak, könyvtárak berendezése nagy áldozatokat igényel, az angolkisasszonyok intézete igyekszik haladni a korrall, mindenben a mi jó.

Internátus. A képző bennlakó növendékeinek nappali terme a képző (I. em.) folyosójára nyílik. A szabad órákat itt töltik, mindenkor felügyelet mellett. Idejük pontosan be van osztva, mely beosztásnak megtartása azt eredményezi, hogy a bennlakó tanítónőjelöltek mindig a legszebben felelnek vizsgálatok alkalmával. A mennyire lehetséges, a kertben tartózkodnak. Ez nem valami park vagy más ilyenmő nagyszerű berendezésű hely, hanem 60 m. hosszú, 30 m. széles fás terület, mely elég árnyékot és kellemes, tiszta levegőt ad. »A főváros közepén ily nagy kert ritkaság«, mondta Ő Felsege az intézet látogatása alkalmával.

Segélyek ösztöndíjak, jutalmak. A szegény tanulók segélyezésére az intézetnek kevés külső eszköze van. Alapítványa, ösztöndíja alig. A leggyakoribb és nagyon is igénybe vett módja a segélyezésnek a tanstót tápdíj elengedése avagy csökkentése.

5. **Budapest.** Áll. »Erzsébet nőiskola.« *A tanári kar* a polg. isk. tanítónőképző-intézetben 14 tagból áll.

Tanulók. A nyelv-, tört.- tud. szakcsoporton 68, a mennyiség-, term. tud. szakcsoporton 58 hallgató. Felvételi alap: a nyelv-, tört.- tud. szakcsoporton kitűnő elemi isk. tan. oklevéllel 12, jeles oklevéllel 8, jó oklevéllel 2. A mennyiség-, term. tud. szakcsoporton kitűnő oklevéllel 9, jeles oklevéllel 12, jó oklevéllel 2. Vallás szerint: róm. kath. 90, ev. ref. 17, ág. h. ev. 14, g. k. 3, gör. kel. 3, unitárius 2, izraelita 2; anyanyelv szerint: magyar 120, német 6, szerb 1, román 2, olasz 1.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek saját megfelelő épülete van. *A szertárakról és a könyvtárakról* az értesítő nem ad felvilágosítást.

Internátus, externátus. A hallgatók közül volt bennlakó 73, déli étkező bejáró 46, bejáró segély nélkül 11.

6 **Budapest.** Országos izr. tanítóképző-intézet. A tanári kar 8 tagból áll.

Tanulók. A tanulók száma: 137. E keretbe vágó más adat nincs közölve.

Épület, udvar, kert. Az értesítő nem nyújt e téren felvilágosítást. *Szertárak, könyvtárak.* A szertárakról hallgat az értesítő. A könyvtár 518 kötetből áll.

Internátus, externátus, segélyezés. Az értesítő híven leszámol a sok kegyes adományokról; de mind ez csekélység a szükséglettel szemben, mert a tanulókon tett erőméréstani megfigyelések után maga az értesítő szóról-szóra a következőket közli: Végtelen szomorú statisztika ez! A nyomorúság tíz hónapja alatt korukhoz képest nem nőnek eleget, tüdejük nem igen erősödik, erejük alig gyarapszik. Testi súly dolgában a tanuló ifjúság egyharmada egyenesen fogyott: 46, köztük van olyan, ki 4, 5, 6, sőt több kilót veszített; azonfelül 22 változatlan maradt — fiatal ember létére, mikor fejlődnie és gyarapodnia kellene. A lefolyt tanévben megint három tanuló lett tüdőbajos. S a felekezeti engedi, hogy jövőendő tanítói ily martiromság közepette készüljenek hivatásukra.

Bizony szomorú statisztika ez! Az ország szívében, a székes fővárosban megtűnnek ily nyomorúságot. A kultuszminiszterium nem akarja tudomásul venni ezt? Felekezeti képzők állami segélyezése hol késel az égi homályban?!

7. **Budapest.** Az Országos Nőképző-egyesület értesítője. *A tanári karban* sok az óraadó, bejáró. Sokkal tanácsosabb volna, ha e fenntartó testület állandó, kellőleg javadalmazott tanárokkal látná el nagyfontosságú intézetét; mert a sok járás-kelés, változás az egységes irányu nevelés hátrányára válik, nem öregbíti a jó hírnevet.

A tanulók száma a képző-intézetben 161. Egyéb adatot nem nyújt az értesítő.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek saját épületei; tágas játék-udvara és szép kertje van.

Internátus. Az intézetnek jól berendezett internátusa van.

A bennlakó növendékek egy iskolai évre teljes ellátásért 1000 K-t fizetnek. Ebbe az összegbe bele van számítva a lakás fűtéssel és világitással együtt, az ételmezés, a mosatás, a házban élvezett fürdő, valamint a folytonos felügyelet és a német meg francia nyelvű társalgásban való gyakorlás, továbbá az orvosi, tánc-tanítási és zongorahasználati díjak.

Az 1000 K ellátási díjon kívül fizetendő még a tan- és beírási díj: 1—4. elemi osztályba 108 K; 1—4. polgári osztályban 148 K; az I—IV. gimnáziumi osztályban 160 K; V—VIII. gimnáziumi osztályban 220 K; 1—4. tanítónőképző-osztályban 196 K és 1—2. továbbképző osztályban 188 K.

A zongora tanítása kerül (3 óra hetenként): csoportóra 160 K; magánórák előleges megállapodás szerint váltakoznak egy tanéven at 240 és 500 K között. — Angol nyelv tanítása 40 K.

A segélyezésről az értesítő nem nyújt kellő felvilágosítást.

8. Csáktornya. Áll. tanítóképző-intézet. A *tanári testület* a hitoktatókon kívül 9 tagból áll.

Tanulók. Felvételért folyamodott 121, felvétetett 88, kimaradt 5, nem jelentkezett 2, az év végén maradt 81; vallásra nézve: róm. kath. 84, ev. ref. 4; nyelvismeretre nézve: magyarul beszélt 88, németül is 14, horvátul vagy vendül is 70, olaszul 1; a szülők polgári állása: tanító 23, tisztviselő 12, iparos 18, őstermelő 30, egyéb más 5.

Az épület, udvar, kert, szertárak, könyvtárak, internátus, externátus, segélyezésről nem nyújt felvilágosítást az idej értesítő.

9. Csiksomlyó. Róm. kath. tanítóképző-int. A tanári kar 9 tagból áll. *Balányi F.*, hegedű-tanító helyébe *Száva Fózsef* neveztetett ki.

Tanulók. Beiratott 103, kimaradt 7; vallásra nézve: r. k. 96. Előképzettség: IV. gimn. oszt. 8, IV. polg. oszt. 8, felsőbb népiskola 6, alsóbb osztályból fellépett 74. Nyelvre nézve mind magyar. A szülők polgári állása: értelmiség 18, iparos, kereskedő 9, földműves 60, egyéb más 9.

Épület, udvar, kert. Az intézet épülete változatlan. Az intézet kertje 1 $\frac{1}{2}$ hold területű. A méhesben 11 méhcsalád van.

Szertárak, könyvtárak ez évben is mutatnak némi gyarapodást.

Az internátusban 25 növ. volt elszállásolva, a többiek kint laktak.

Segélyezés. Az erdélyi püspök a sajátjából a következő mértékben segélyezte a tanári személyzet még szabályozatlan fizetését: P. Kórodí Berárd hittanárnak 120 korona, Kassay Lajos magyar nyelvtanárnak 533 korona 28 fillért, Csató János főgymnasiumi okleveles tanárnak 266 korona 64 fillért.

Tizennygy növendék stipendiumára 1280 koronát utalt ki.

Csikvármegye 600 koronával járul intézetiünk felsegítéséhez, mely tanári pótlékokra fordítatik.

Személyi és dologi kiadásokra összesen: 13,485 korona 6 fillért fordítanak.

Ezek az adatok is azt mutatják, hogy a felekezeti tanítóképzésen

állami segélylyel kell segíteni. Mert a jóakarát megvan a felekezeteknél; de a pénzkérdés miatt zátonyra kerül a legnemesebb törekvés is.

10. Debrecen. Ev. ref. tanítónőképző-intézet. *Tanári kar.* A tanári kar 11 tagból áll, kik között 5 a férfi.

Tanulók. A III. és IV. osztályban 33 növ. volt. Vallásra nézve: ev. ref. 28, r. k. 2, izr. 2, nyelvre nézve mind magyar; a szülők polg. állása: lelkész 5, tanár 4, tanító 4, hivatalnok 11, őstermelő 4, ügyvéd 2, kereskedő 1, magánzó 2.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek megfelelő udvara és kertje van.

Szertárak, könyvtárak. A taneszközök ez évi gyarapodására 1111 koronát fordítottak. Mind a tanári, mind az ifjusági könyvtár gyarapodást mutat.

Internátus. Az intézetnek megfelelő, napjárta világos, egészséges internátusa van 50 növendék számára.

A *segélyezésre* vonatkozólag nem nyújt kellő felvilágosítást az értesítő.

11. Eger. Erseki r. kath. tkpző-int. *A tanári kar* 11 tagból áll.

Tanulók. I. oszt. 15, II. oszt. 24, III. oszt. 24, IV. oszt. 13. Egyéb adat nincs.

Épület, udvar, kert. A régi épület, udvar, kert változatlan.

Szertárak, könyvtárak. Az értesítő nem közöl adatokat.

Internátus, externátus. Az értesítő nem nyújt felvilágosítást.

Segélyek, ösztöndíjak. Az intézet fentartására az alapok kamatai szolgálnak. Összesen 46 növendék részesült 4000 korona segélyben. Ezen kívül több növendék nyert ingyenes ételmezést és különféle jutalmakat, ösztöndíjakat.

12. Eperjes. Áll. tanítónőképző-intézet. A tanári karban sok változás történt. Az intézetben működik 1 igazgató, 2 rendes tanár, 2 rendes tanítónő, 3 s.-tanítónő, 1 mintaóvónő, 7 hitoktató.

Tanulók. Felvétetett 160 növ., eltávozott 4, meghalt 1, vizsgát tett 157; vallás szerint r. k. 73, g. kath. 10, ev. ref. 22, ág. hitv. ev. 38, izr. 15; anyanyelv szerint: magyar 143, német 12, tót 4, lengyel 1. A szülők polgári állása: őstermelő 13, iparos 6, kereskedő 10, magán-alkalmazott 31, tanító, tanár 44, jegyző 2, lelkész 6, tisztviselő 32, katona 1, orvos 3, magánzó 8, gyáros 1, megyei tisztviselő 3.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek megfelelő jó épülete és udvara van. Kertje nincs. (I szerk.)

A szertárak, könyvtárak gyarapodást mutatnak. A könyvtárnak önálló helyisége nincs. Mind a szertárakban mind a könyvtárakban még sok a hiány.

Internátus. Az intézetnek megfelelő internátusa van. Az ország összes tanítónőképző-intézetei közt a legolcsóbb. A teljes fizető 240 K a félfizető 120 K.-át fizet.

Segélyezés.

	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.
Lakást és teljes ingyenes ellátást élvezett az internátusban	8	15	17	20
Lakást és fél-fizetéses ellátást az internátusban	11	8	9	8
Lakást és teljes-fizetéses ellátást az internátusban	12	9	—	1
Segély nélküli bejárók voltak	15	10	10	7
Összesen	46	42	36	36

13. **Eperjes.** Ág. hitv. ev. tkpző-int. A tanári kar 5 tagból és a hitoktatókból áll.

Tanulók. Felvételért folyamodott 83, felvétetett 82, középiskolai 4. oszt. végzett 19, polg. isk. IV. oszt. 12, más intézetből jött 1, meghalt 1, év végén volt 81; vallás szerint; ág. hitv. ev. 78; ev. ref. 1, róm. kath. 1, izr. 1; nyelv. szerint: magyar 44, magyar-német 15, magyar-tót 22; a szülők polg. állása szerint: lelkész 6, tanító 19, iparos 22, őstermelő 16, kereskedő 3, szolga 5, egyéb értelmiség 10.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek ugyan önálló épülete nincs, de a collégiumi hatalmas épületben megfelelően van az intézet elhelyezve. Az udvar és a kert a külön álló internátusban van. A kert 3463 m² területű. A méhállomány elpusztult.

Szertárak, könyvtárak. A szertárak, könyvtárak ez évben is mutatnak ugyan némi gyarapodást, de még sok a hiány.

Internátus. Az internátus 9 szobájában 52 tanuló talált lakóhelyet. A többi künlakó volt.

Segélyezés. A fentartó egyházkerület az ág. hitv. evang. tanulókat az 1900—1901. isk. évben a következő segélyben részesítette:

Tandíjmentességben részesített 64, illetve 63 tiszakerületi ág. hitv. evang. vallású tanulót à 20 kor., és 15 más kerületi evang. tanulót à 10 kor., összesen: 1410 kor. Ingyen lakást, fűtést s kiszolgáltatást kapott 63, illetve 62 növendék à 60 kor., összesen 3750 kor. értékben. Ingyen ételmezést élvezett 54 tanuló részben egészen, részben csekély fizetés mellett, összesen: 3510 kor. értékben. A kerület részéről élvezett összes jótétemény 8680 kor. A Kollegium külön a tanulók ételmezéséhez mintegy 800 koronával járult hozzá.

14. **Esztergom.** Érseki tkpző-int. értesítője. A tanári karban több változás történt. A tanári kar 9 tagból áll.

A *tanulók száma* 116. Év végén 103. Vallásra nézve: r. k. 114, ev. ref. 1, izr. 1; nyelvre nézve: magyar 101, magyar német 3, magyar-tót 12.

Épület, udvar, kert a múlt évihez képest változatlan.

Szertárak, könyvtárak ezen tanévben is gyarapodtak.

Internátus, externátus. Az értesítő nem nyújt kellő felvilágosítást.

Segélyezés. A segélyek és jutalmak összege a pályadíjakkal együtt 8356.50 K.

15. **Felsőlövő.** Ág. hitv. evang. tanítóképző int. A tanári testü-

let a gymnásiummal és a reáliskolával közös. Így a tanári kar 20 tagból áll.

Tanulók. A növendékek száma a tanítóképző-intézetben: I. o. 23, II. o. 19, III. o. 6, IV. o. 8. Más adatot nem közöl az értesítő.

Épület, udvar, kert. A tanítóképző-intézet nem lévén önálló, így saját épülete sincs, hanem a főgimnázium és reáliskola épületében vannak részint közös, részint saját céljaira szolgáló helyiségek. A tanítóképző-intézetnek van saját faiskolája és méhese. A nemesített fák száma 3200. A méhesben van 5 drb Dzierzon-féle kaptár.

A szertárak és könyvtárak, melyek szintén közösek, ez évben is jelentékenyen gyarapodtak. A tanítóképző-intézet ifjúságának önálló külön könyvtára van, mely 1525 kötetből áll.

Internátus, externátus. Az internátus 80—100 növendék számára van berendezve. Az ellátás 600 K-ba kerül évenként. Az internátusban vannak kedvezményes helyek is protestáns vallású, szegénysorsú tanítóképző intézeti növendékek számára, a kik kitartó szorgalmuk és kifogástalan magaviseletük által erre érdemessé teszik magukat. Az intézet lakás-, étkezés-, mosás- és világításban, szóval teljes ellátásban részesíti őket, amiért kárpótlás fejében évi 170 K-t fizetnek, mely összegnek esetleges leszállítása az iskolai bizottság határozatától függ. Ha valamely növendék más életpályára lép, akkor tartoznak szülei azon segélyezéseket, melyekben fiuk mint tanítóképző intézeti növendék részesült, az intézetnek megtéríteni.

Segélyezés, ösztöndíjak, jutalmak. Szeretet adományok: 4654.89 K; többféle ösztöndíjak és kedvezmények; a segélyezési alap 1972.32 K.

16. **Győr.** Állami tanítónőképző-intézet. *A tanári testület* a hitoktatókkal 13 tagból állott. *Pataky Irma* igazgatónő 1901. évi október 5-én meghalt. *Mocsári Gerő* 1901. évi november 1-én véglegesen nyugdíjaztatott.

Tanulók. Felvételért folyamodott 162 növ., felvétetett 120, beiratkozott 117, év közben kimaradt 3, év végén vizsgát tett 114; vallás szerint volt: róm. kath. 72, g. kel. 1, ág. h. ev. 19, ev. ref. 14, izraelita 8; a szülők polgári állása szerint: tanító 20, tanár 6, köztisztviselő 30, magánhivatalnok 8, ügyvéd 4, orvos 2, mérnök 3, pap 3, katona 3, földbirtokos 3, kereskedő 6, iparos 13, földműves 4, más egyéb 8; anyanyelv szerint volt: magyar 106, német 4, tót 3, olasz 1. *Magánvizsgálatot tett 24 tanuló.*

Épület, udvar, kert. Az intézet épülete 1885-ben épült; de ma már semmikép sem felel meg az intézet céljainak. Udvara nincs az intézetnek. A kert 5248 m² területű.

Szertárak, könyvtárak. Sem a szertár, sem a könyvtár helyiségei nem megfelelők. Térszűke miatt a fejlesztés is lehetetlen. A tanári könyvtár 1829 művet tartalmaz. Az ifjúsági könyvtár 844 kötete és 193 füzete 1274.18 K értéket képvisel.

Internátus. Az intézet 114 növendéke közül 54 volt benlakó, kik részint díjért, részint díjtalanul teljes ellátást élveztek. *Externátus.* A künlakó 60 növendék közül 32 győri volt és így szüleinél lakott, 28 pedig

vidéki. Az utóbbiak közül 22 az Orsolyáról nevezett apácák nevelő-intézetének internátusában volt elhelyezve, 6 pedig ismert és megbízható családoknál az igazgató hozzájárulásával fogadott szállást.

A vidéki szülők erős küzdelmet folytatnak az internátus helyeiért. Részint a szülők érdekében, különösen pedig a tanítónevelés érdekei szempontjából tanügyi kormányunknak lehetővé kellene tennie, hogy a vidéki szülők gyermekei internátusban elhelyezhetők legyenek. E végből az internátust, a mely 50 növendék befogadására rendeztetett be, úgy kellene kibővíteni, hogy 80 növendék befogadására lenne alkalmassá.

Az intézet egészséges továbbfejlődésének ez egyik elkerülhetetlen feltétele.

Segélyezés, ösztöndíjak, jutalmak. Az állami segély és ösztöndíj mennyiségét a következő táblázat tünteti elő:

A segély értéke	I. osztály	II. osztály	III. osztály	IV. osztály	összesen	A segély értéke	
						egyenként	összesen
						K	K
420 K tartd. fizető bennlakó volt	—	—	—	—	—	—	—
240 » » » » »	—	1	—	—	1	180	180
210 » » » » »	10	4	1	3	18	210	3780
200 » » » » »	—	—	1	—	1	220	220
100 » » » » »	—	2	3	2	7	320	2240
Ingyenes bennlakó volt	1	7	9	10	27	420	11340
Ingyenebédés bennlakó volt	2	1	4	5	12	150	1000
100 K ösztöndíjas bennlakó volt	—	1	1	4	6	100	600
Segély nélkül bejáró volt	15	14	11	2	42	—	—
Összesen	28	30	30	26	114	—	20160

Más forrásokból befolyt összesen 1728 korona. A növendékek által élvezett kedvezmények összes értéke 21,888 korona.
Sopron.

Simkó Endre.

ELMÉLET.

Általános élettan.

VIII. Közlemény.¹

Az ingerek és hatásaik.

Mikor a természettudós a tüneményeket kutatja, nem elégszik meg azzal, hogy megállapítja a tünemény bekövetkezésének feltételeit, hanem

¹ Az I—VII. közleményeket l. a mult évfolyam 1—7. füzetében.

megkísérli azt is: mi lesz a tüneményből akkor, ha a feltételeket megváltoztatja.

Az élet természeti tünemény. Itt sem elégedhetünk meg azzal, ha jeleneteit, feltételeit, a feltételek teljes megszűnését vizsgáljuk. Látunk kell azt is: mi történik akkor, ha az élet jelenségeit megváltoztatjuk s ha az élő substantiára nem az általános életfeltételek, hanem más új feltételek hatnak.

Az életjelenségeket két csoportra szokták osztani. *Önkéntes* életjelenségekre és *ingeri* jelenségekre. Az önkéntes életjelenségek bekövetkeznek, ha az életfeltételek hosszabb időn át ugyanazok, ha ellenben az élő substantiára más, idegen befolyás is hatást gyakorol, előállanak az ingeri jelenségek. Mindazáltal nem szabad elfelednünk, hogy az *önkéntes* életjelenségekben is a külvilág különböző hatásai észlelhetők, mint az ingeri jelenségekben. Éppen ezért az *önkéntes* életjelenségek csak azt a visszahatást (reactio) mutatják, a melyek a *normális* külső életfeltételek mellett létrejönnek, azokat pedig, a melyek a *megváltozott* életfeltételek hatása folytán nyilvánulnak, *ingeri* jelenségeknek tekinthetjük.

I. Az inger lényege.

Azoknak a *külső* tényezőknek, a melyek valamely organismusra hatnak, bármely megváltoztatását ingernek tekinthetjük. Ha az inger olyak testre hat, a melynek meg van az a képessége, hogy az ingerekre reagál, akkor láthatjuk az inger teljes lefolyását.

A) Az ingerek viszonya az életfeltételekhez.

1. Az inger kvalitások.

Mivel a testre való külső hatás alapján véve nem egyéb, mint energia-csere, éppen azért az inger is annyiféle, a hányféle az energia. E szerint megkülönböztethetünk *vegyi, mechanikai, hő-, fény- és villamossági* ingereket. A régiebb időben felvették még ezekhez a delejes ingereket is. Az újabb vizsgálatok azonban kimutatták, hogy a delejnek az élő substantiára semminemű befolyása nincsen. A kik a delej hatása mellett még ma is kardoskodnak, azok vagy magukat ámtíják, vagy másokat akarnak megcsalni.

2. Az inger intenzitása.

Az életfeltételek mennyisége egymástól nagyon különböző lehet. A táplálék, az élely stb., a mihez az élő substantia jut, lehet nagyon kevés, de nagyon sok is. E két végpont között számos átmenet van. A két véghatárt, a melyek között az élet *még* lehetséges, *minimum* és *maximum* névvel jelölik. Ha akár az egyik, akár a másik pontot át-lépjük, beáll a halál. Az élely tökéletes elvonása éppen úgy halált okoz, mint a tiszta élely. Az igen nagy hidegben éppen úgy elvesz az élő substantia, mint az igen nagy melegben. A két szélsőség közötti

fokozatok különböző hatással vannak az élet fejlődésére. Azt a fokozatot, a mely az életre legjótékonyabban hat, *optimum* névvel jelölik. Az optimum korántsincs mindig a minimum és maximum között levő középponton. Néha az egyik, máskor a másik végponthoz van közelebb.

Ha az organismus az életfeltétel optimumában van, akkor ettől való mindennemű, bármely irányú eltérés *inger* gyanánt hat. Tegyük fel, hogy az optimum bizonyos hőmérséklet, akkor a hőmérséklet alászállása vagy emelkedése egyaránt ingerként hat az élő substantiára. Minél nagyobb az *optimumtól* való eltérés, annál nagyobb fokú az inger. Mivel az inger az optimumból két irányban terjedhet ki, az optimumot *zérus*-pontnak is tekinthetjük, melytől minél jobban eltérünk, annál nagyobb fokú az inger. Az egyik oldalon az ingernek éppen oly *maximuma* keletkezik, mint a másikon. Így lesz azután az ingernek egy *zérus*- és két *maximum*-pontja. Az összes ingerek e pontok között fordulnak elő.

A zérus-ponttól akár jobbra, akár balra haladhatunk a nélkül, hogy az életfeltétel *változását* az élő substantia észrevénne. A hőmérsékletnek van olyan változása, a melyet még nem *érezünk*. Az ilyen változások még nem okoznak ingereket. Azt a pontot, a melyen az életfeltételek változását éppen csakhogy észreveszjük, az *«inger küszöb»*-ének nevezzük. Ez az ingerküszöb minden néven nevezhető kvalitású és intenzitású ingerek között meg van, de ez az inger és az élő substantia természete szerint nagyon sokféle lehet. Az inger intenzitása a két egymásra következő ingerküszöb között is kisebb vagy nagyobb lehet. Az a dolgon éppen nem változtat, hogy észre nem vesszük a két inger közötti különbséget.

3. A trophicus ingerek.

Eddigi vizsgálódásunkban az ingert úgy fogtuk fel, mint az életfeltételek optimumának változását. Igen, csakhogy az életfeltételek az egy és ugyanazon fajhoz tartozó egyedeknél is nagyon különbözők lehetnek. Az egyiknek pl. bőven van tápláléka, a másiknak csak szűken, a harmadik esetleg napokig nélkülöz minden táplálékot. Ha most, mondjuk, az így kiéhezett egyed táplálékhoz jut: a táplálék, mely pedig életfeltétele, *ingert* gyakorol rá. A növénynek életfeltétele a *világosság*. A természetben azonban a világosság és a sötétség egymással váltakozik. Midőn tehát a sötétség után világos lesz, a világosság ingerként hat a növényre. E szerint az asszimilatio-folyamat s az úgynevezett *«alvó»* növényeken a világosság következtében mutakozó mozgások egyenesen ingerjelenségeknek tűnnek fel. Az embernél is találunk ezekhez hasonló számos példát. A bénulás következtében egyik-másik tagunkat nem mozgathatjuk. Az idegekre irányított megfelelő inger elháríthatja az akadályokat. A mely testrészünket nem gyakoroljuk: elsatnyul, míg a gyakorlás folytán a gyenge szervezet is erősödik. Ezek az erősítő gyakorlatok éppen abban állanak, hogy folyton-folyvást, vagy legalább is gyakran, ingerek hatnak az illető szervezetre.

Ezekből a példákban látható, hogy bizonyos ingerek egyszersmind

fontos életfeltételek lehetnek. Ha ez ingerek végleg megszűnnének, megszűnnék nem egy esetben az anyagcsere s ezzel együtt az illető egyed elete is. Az ilyen ingereket, melyek nélkül az organismus meg nem élhetne, *trophicus ingereknek* nevezzük.

A trophicus ingereket azonban nem szabad a többi ingerek *ellen-tétéül* tekintenünk. E kifejezés csupán az ingerek sajátosság *hatására* vonatkozik. Régebben voltak, a kik azt hitték és hirdették, hogy a magasabb rendű állatokban a trophicus ingerek felvételére külön idegek vannak, a melyeknek egyéb rendeltetésük nincsen, mint hogy a táplálkozást és az anyagcserét szabályozzák. Ez azonban tévedés. Azok az idegek, a melyek a szövetekben vannak, végzik az illető szövet mindennemű ingerének felvételét s gondoskodnak a szövet megfelelő táplálásáról is.

B) Az élő substantia ingerelhetősége.

1. Az ingerelhetőség fogalma és az ingerhatások módja.

Arra, hogy az ingerlefolyás létrejöheszen, két tényező szükséges:

a) az inger és b) olyan test, a mely ingerelhető.

Az ingerelhetőség (irritabilitás) az élő substantiának az a képessége, melynél fogva környezetének változására anyagi vagy erőhatási (dinamikus) egyensúlyának változásával visszahat (reagál). Voltak, a kik az ingerelhetőség fogalmának tartalmába azt is felvették, hogy csekély ingerre aránytalanul nagy energia kifejtéssel felel. Igaz, vannak egyes speciális esetek, a mikor ez tényleg így van. Ha pl. a béka *iker-izomját* (Musculus gastrocnemius) és *ülő-idegét* (Nervus ischiadicus) preparáljuk, akkor az ülő-idegre 1 cm. magasból leejtett 10 gramm súly oly reakciót idéz elő az iker-izomban, hogy az 100 gramm súlyt körülbelül 1 cm. magasra felemel, tehát az izom 10-szer akkora munkát végez, mint a mennyi energia hatott ingerként rája. Ez a többlet egyenesen az élő substantiában felhalmozott energiából származik. Ugyanezt a nagy erőfeszítést az élettelen testeken is előidézhetjük. Az ugynevezett robbanó anyagokra milyen kevés energiának kell ingerként hatni, hogy a bennök felhalmozott helyzeti energia mozgási energiává változzék át.

Azt sem kell felednünk, hogy az ingerek hatása nem mindig a nagyobb mennyiségű energia kifejtése. Vannak ingerek, a melyek éppen bénítólag hatnak az energia átalakulására. Éppen ezért, az inger és hatása nincsen is semminemű arányban a kifejtett energiamentységgel. Bármilyen legyen tehát az inger, annak általános hatása az élő substantiára csak az, hogy az önkéntes (spontan) életjelenségeket megváltoztatja.

Az élőlények különfélesége, az életjelenetek sokasága és az ingerek számos válfaja szerint nagyon sok ingerjelenség lehetséges. Nemcsak a különböző *qualitású*, de a más meg más *intenzitású* ingerek, aztán az ingernek *idei és térbeli terjedelme* mind-mind közreműködnek az ingerjelenségek *számának* szaporításában. Dacára az itt felmerülő nehézségeknek, az ingerek hatását két csoportba oszthatjuk. a) Ha az

inger akár egy, akár több életjelenetre élesztőleg hat, akkor az inger hatását *izgatásnak* mondjuk. *b)* Ha az inger akár egy, akár több életjelenetre csillapítólag, gátlólag hat, előáll a *bénítás*.

A gyakran telmerülő tévedéseket kikerülendő, ne feledjük:

1. Az *inger* valamely szervezet s külső életfeltételeinek bármely változása.

2. *Izgatás* akár az egyes, akár az összes életjelenségek gyorsítása

3. *Bénítás* az egyes vagy az összes életjelenségek lassítása.

4. Az *inger hatása* nyilatkozhatik az izgatás és a bénításban egyaránt.

2. Az ingerhatás tartama.

Az ingerek hatásának tartamáról, dacára annak, hogy ez a kérdés szoros összeköttetésben van az *alkalmazkodás*, az *immunisatio* stb. kérdésével, még nagyon kevés vizsgálódás és megfigyelés történt.

Általában annyit mondhatunk, hogy az inger hatásának tartama első sorban az inger tartamától és intenzitásától függ. Az inger végeztével hatásának annál hamarabb vége van, az eredeti állapot annál hamarabb tér vissza, minél kevesebb ideig tartott az inger s minél gyengébb volt.

Ha az inger nagyon gyenge, akkor az organismus *megszokja*, alkalmazkodik hozzá. *Engelmann* és *Werworm* vizsgálataik alapján kimutatták, hogy az egy sejtből álló organismusokat lassan-lassan erős sóoldatokhoz hozzá lehet *szoktatni*. Ez a hozzászoktatás a méreghez, hő- és fényváltozásokhoz is sikerül. Ha az oldatot erősítik, rendes dolog, hogy az állábúak először lábaiakat bevonják s a mint hozzászoknak, újra kinyújtják. Ha ellenben az inger egyszerre igen nagy, akkor az *elfáradás* és *kimerülés* jelei mutatkoznak. A szervezet egyre jobban és jobban elveszti ingerelhetőségét s végre elhal.

Ha az inger nagyon rövid ideig tart, az inger hatásának rendszeren hamar vége van. Vannak azonban esetek, a midőn az inger *utóhatással* és pedig nem egyszer sokáig tartó utóhatással jár. Ha pl. olyan békának, a melynek a nagy-agyát kivették s magát az állatot közönséges ülőhelyzetébe letették, a hátgerinczét a két új hegyével gyengéden dörzsölik, akkor a béka felemelkedik. Első lábait kinyújtja, hatsó lábainak pedig a térdére ereszkedik. Ilyen helyzetben kedvező körülmények között egy óránál is tovább áll.

Az orvosi tudományokban legnagyobb jelentősége van némely vegyi ingerek, különösen a bakterium-mérgek utóhatásának. A tapasztalat bizonyítja, hogy azok az emberek és állatok, a kik és a melyek valamely fertőző betegségben szenvedtek, másodsor már nem kapják meg bizonyos ideig e betegséget. Ezen alapszik a himlő, veszettség, diphteritisz stb. ellen való beoltás.

3. Az ingervezető.

Az élő substantia ingerelhetőségével szoros kapcsolatban van az ingervezető. Ha ugyanis valamely élőlényt bizonyos ponton ingere-

lünk, pl. egy tüvel megszúrunk, akkor az inger nem marad meg azon a helyen, hanem kisebb vagy nagyobb távolságra hat. Az inger elterjedésére vonatkozólag nagy eltérések vannak az organismusok között.

Az inger legkiterjedtebb azokban az állatokban, a melyekben az ingert külön vezeték: *idegszálak* szállítják. Az idegek vezetőképessége sem egyforma. *Helmholtz* számítása szerint az ember idegei másodpercenként 34 m. távolsagra vezetik az ingert, a béka idegei 24 méterre; a tengeri rak idegének ingervezető gyorsasága *Leon Frederico* számítása szerint másodpercenként 6 m. Az inger útjának kiszámítására ma különböző eszközök vannak. Lényegük az, hogy kimutatják: mennyi idő telik el, míg az inger kezdetétől az ideghez tartozó izom megrándul. Ilyen gyorsaság-mérő pl. De Bois-Reymond «myographion»-ja.

Más organismusok az ingert sokkal lassabban vezetik. Vannak állabúak, a melyeknél az inger haladása a mykroskop alatt minden segédeszköz nélkül észlelhető s némelyeknél az inger jóformán a közvetlen környezetre terjed.

Az ingervezetőképesség szélsőségei között számos átmenet van. A harántcsíkos izom pl. már sokkal lassabban vezeti az ingert, mint az ideg, a síma izom még lassabban. Így az élő substantiát ingervezetőképességére vonatkozólag is osztályozhatnók s kitűnnék ekkor, hogy az egyik fokból a másikba mily finom átmenetek vannak.

II. A sejtek ingerjelenségei.

Nem minden fajta sejt lehet a sejt minden jelenségét egyenlő mértékben megfigyelni. A megfigyelés és kísérletezésre az egyik ingerjelenségnél az egyik a másiknál meg a másik sejt alkalmasabb. Igaz, hogy így az anyagcserét, az alak-, az energia-változást más meg más fajta sejteken szemléljük, de azt soha sem szabad szem elől tévesztelnünk, hogy mindig *ugyanazt* a jelenetet szemléljük, csakhogy különböző oldalról.

A) A különféle inger kvalítások hatásai.

1. A vegyi ingerek hatásai.

Azoknak a vegyi testeknek a számai a mik az élő substantiával érintkeznek, igen nagy. Azonban eddig még csupán igen kevésnek az ingerhatását figyelték meg. Éppen azért a vegyi ingerek hatásának ismerete sokkal hézagossabb, mintsem azt már ma rendszerbe lehetne foglalni. Meg kell tehát itt is elégednünk bizonyos tipikus jelenségek felemlítésével.

a) *Az izgatás jelenségei.* Ha a tápanyagból többet viszünk be a testbe, mint a mennyire tényleg szükségünk van, ezzel vegyi ingert okozunk az *anyagcserének*. A felnőtt embernek, mint *Voit* ezt kimutatta, erős munka mellett 118 gramm fehérnyére van szüksége naponként, hogy testében a légenyirtalom egyensúlyát fenntarthassa. Ha ennél több fehérnyét veszünk be a tápanyagba, akkor a fölösleg, hacsak

hizlalásról nincsen szó, nem halmozódik fel a testben, nem is szolgál új sejtek képződésére, hanem az ürülékekkel, különösen a vizelettel eltávozik a testből. A bevett tápanyag átmegy az assimilatio és dissimilatio folyamatokon, míg a testet elhagyja. Ennélfogva minél többet veszünk magunkba a fehérnyéből, annál többnek kell átalakulnia s így a szövetek sejtjei az anyagcsere érdekében nagyobb munkát végeznek, mint a mekkorát a légenyirtalom egyensúlya érdekében tenniök kellene.

Hasonló esetet találunk a növényeknél is. Ha a növényt oly helyre teszszük, a hol nagyobb a szénsavtartalom, mint a mennyi a légkörben van, akkor a szénsav felbontása és a keményítő assimilatioja bizonyos fokig emelkedik. A tápanyag növekedése az anyagcsere növekedését is maga után vonja.

Ez alul azonban kivétel is van. Bármennyi élelyt vezessünk az ember szervezetébe, ennek az anyagcsereére nincsen semmi hatása.

Vannak esetek, a midőn a táplálék növelése *alakváltozást* is idéz elő. Vannak ugyanis olyan egy sejtéből álló organismusok (ázalék állatok, bakteriumok), a melyeknél a tápanyag növelése különösen az áthasonulási folyamatokat gyorsítja s a dissimilatio nem tart lépést az assimilatioval. Ennek következménye, hogy az élő substantia gyorsan nő, a sejtek, velök együtt az új egyedek egyre szaporodnak.

Kevésbbé szembeötlő a vegyi ingernek az *energia változást* okozó hatása. Az amoeboid-mozgásnál a vegyi inger *összehúzódot* idéz elő; a rezgő-mozgásnál a rezgések számát *gyorsítja*; az izomrostok némely vegyi ingerekre összehúzódnak. Vannak azonban olyan vegyi ingerek is, a melyek *kiterjedést* okoznak. Ilyen mindenekelőtt a táplálék és az élely által okozott vegyi inger.

Az egy sejtéből álló állatok között vannak olyanok, a melyek a vegyi inger következtében *fényt* fejtenek ki. Ilyen különösen az ázalék állatokhoz tartozó, az éjszakai tengerben gyakori *Noctiluca militaris*, aztán a világító bakteriumok.

A vegyi ingerek hatnak az idegek és idegducok sejtjeinek élő substantiáira is. Ha a béka *ülőidegére* glicerint, vagy telített konyhasó oldatot csepegtetnek, akkor az allábszáron levő izmokban rángatózást idéznek elő.

b) *A bénítás jelenségei.* Vannak bizonyos vegyi szerek, melyek az életjelenségekre csillapítólag sőt bénítólag is hatnak. Ezeket az anyagokat általában *bódító szereknek* mondjuk. Ide sorolhatók mindenekelőtt azok az anyagok, a melyek az élő substantia bármely alakjára s minden életjelenségre bénítólag hatnak. Ilyenek: az alkohol, aether, chloroform, chloralhydrat. Ezekhez társulnak az alkaloidák, melyek közül különösen a morphin, chinin, veratrin, digitalis, strychnin, stb. csupán egyes sejtajtákra, mindenekelőtt pedig a központi idegrendszer sejtjeire hatnak.

Azt, hogy a bódító szerek az állatvilág egyes sejtjeiben az *anyagcsereét*, a növényországban pedig mindenekelőtt a chlorophill képződését rövidebb vagy hosszabb időre megakadályozzák, *Claude Bernard* mutatta ki. Az anyagcsere fennakadása folytán változást szenved az *alak-*

változás is. A sejtek növése, szaporodása fennakad. Az *energia-változás* jelenségeit is bizonyítják a bódító szerek. Az ingerekre való visszahatás lassan tökéletesen megszűnik. A Minosa judicát (szemérmes érzőkét), ezt a nagyon is érzékeny növényt, az aetherrel teljesen érzéketlenné lehet tenni.

Az amoeboid és a rezgő mozgásokat a bódító szerekkel okozott vegyi inger kezdetben egy kis ideig gyorsítja, azután teljesen megszünteti. Az amoeba pl. gyorsan összehúzódik. aztán minden mozgása megszűnik. Ugyanez történik a stentorral. Ha a béka valamely izmát az aether gőz fölé tesszük, akkor kivéve a villamos áramot, a békaizmon semmi ingerrel nem idézhetünk rángatózást elő. Abból, hogy a villamos inger bármivel narkotizált sejtre hat, azt magyarázzák ki, hogy kell az anyagcserének olyan részének is lenni, a melyre a narkotizák nem hatnak.

Azt, hogy a világító állatok világító képességét az alkohollal meg lehet bénítani, Jean Massart mutatta ki.

A bódító szerek hatása legismertebb a központi *idegrendszer* sejteire. Azzal, hogy a bódító szerekkel a test bizonyos részeiben levő fájdalom iránt az egyént érzéketlenné teheti az orvos, a bódító szerek valóságos áldásai emberi nemünknek. A vele való visszaéléssel az áldás átokká válik, mert az alkohol, a morhium az anyagcsere megakasztása következtében olyan károkat okoz egyes sejtekben, a miket helyrehozni soha többé nem lehet.

2. A mechanikai ingerek hatásai. Mechanikai ingernek a molekuláris nyomási viszonyoknak azon változásait tekinthetjük, a melyeknek az élő substantia a környezet változása nyomán ki van téve. Ma még csupán a nyomás *nagyobbításának* hatásairól beszélhetünk, mert a nyomás kevesebbítésének hatásait eddig kellően nem méltatták a természettudósok figyelemre. A nyomás nagyobbításának számos fokozata van. A gyengéd érintés és az erős ütés, a lökés és az állandó nyomás, a szabálytalan és a szabályos, rhytmycus lökések között számos átmenet van.

a) *Az izgatás jelenségei.* Az *anyag-csere* jelenségei legkönnyebben megfigyelhetők az egy sejtől álló organismusokon. Rendes dolog, hogy ha mechanikai inger hat az organismusra, gyorsabb és a rendesnél nagyobb fokú a *váladékok* kiválása. Vannak olyan tengerben élő állábú állatok, a melyek [rendesen csak *lefelé* bocsájtanak ki magukból bizonyos nyálkás váladékot. Az ázalék-állatok a felső állabakon ideoda sétálhatnak. Ha azonban az ázalék egyszer gyorsabban vagy erősebben meglöki az állábú állatot, a nyálkás váladék *fent* is megkezdődik s vele és általa a zázalék-állatot megfogja.

Azt, hogy a mechanikai ingerek az *alak-csere* jelenségeire, a sejtek növekedésére és megoszlására izgatólag, elősegítőleg hatnának, eddig még nem tapasztalták.

Annál több megfigyelés van az *energia-változás* jelenségeire nézve. A sejtek teltsége folytán előidézett mozgás legjobban észrevehető a szemérmes érzőkén (*Mimosa pudica*). Ha a cserépre, a melyben a növény van, egyet és pedig nem is nagyot ütünk, a növény levelei azon-

nal lekonyulnak. Ha az akácfához hasonló levelek egyikét érintjük, az inger tovább terjed a közelebbi és távolabbi levelekre. Minél közelebb van valamely levél az érintetthez, az inger hatása annál jobban meglátszik rajta. Ha az inger megszűnik, az érzőke levelei rövid idő múlva visszatérnek eredeti helyzetükbe.

Az *összehúzódás* jelenségei megfigyelhetők az amoebákon. Ha azt a tartót, a mire az állábú állatok valamelyikét elhelyezzük, gyengébben vagy erősebben megütjük, a rázkódás következtében az állábakban levő protoplasma tartalom többé-kevésbé összehúzódik, nem ritkán megcsomósodik. Az azalék állatoknál meg az észlelhető, hogy a testükből kiálló szálacskákat a mechanikai inger folytán sokkal gyorsabban mozgatják. A *Pleuronema chrysalis* nevű azalék pl. rendes körülmények között sugárszerű száracskáit egyenesen kinyújtja, ha azonban a víz csak kissé hullámszik, a száracskák gyorsan elkezdenek mozogni s az állat ugrik, mintha bolha volna.

Az izmok mozgásának jelenségeit a *Vorticella*-fácskán (*Carchesium polypinum*) lehet szépen megfigyelni. A mint ezt az állatkát mechanikai inger éri, az egyes *Vorticella*-száracskák összekunyorodnak. Ugyancsak ezt a jelenetet láthatjuk a felsőbbrendű állatok haránt-csíkos izmainál is, mégis azzal a különbséggel, hogy itt az ingernek sokkal nagyobb fokúnak kell lennie, hogy hatása észrevehető legyen.

A mechanikai ingerek által előidézett *fényprodukció* a tengerek éjjeli villogásából eléggé ismeretes. Ezt a villogást a tengerből vett vízzel az üvegben is előidézhetjük. A mint az üvegben levő vizet egy kis hullámszásba hozzuk, a benne élő világító állatok azonnal fénysugarat bocsajtanak ki magukból.

Ha az egymásután következő ingerek mintegy rhythmikusan folynak le s az ingerek gyors tempóban követik egymást, akkor az állábú állatok az inger hatása folytán annyira összehúzódnak, hogy tökéletes gömböt alkotnak. Valóságos *görcs* (mechanikai tetanus) vesz rajtuk erőt. A tetanust a rezgő mozgásokat előidéző szálacskákon még nem tapasztalták, de igenis a síma és a haránt-csíkos izmokon.

A tetanusból kiindulva azt hihetné valaki, hogy az összehúzódások, különösen pedig a tetanus inkább a bénítási jelenségekhez tartozik, éppen úgy, mint az elbódítás, az elkábítás. Ez azonban téves felfogás. A narkosisnál csillapodik az anyagcsere, a tetanusnál meg nagyon is fokozódik. Ezért kell a tetanust általában véve az összehúzódási jelenségeket az izgatási jelenségek közé számítanunk.

b) Bénulási jelenségek. A milyen különfélék és elterjedtek a mechanikai ingerek folytán előidézett izgatási jelenségek, éppen oly kevés s ritkán tapasztalhatók a bénítási jelenségek. Eddig ezt a kevés számú jelenséget is csak nagyon hézagosan vizsgálták meg.

A bakteriumon kimutatták, hogy a folyton ható inger következtében nem növekedhetnek és nem szaporodhatnak.

Az is ismeretes, ha az ideget kissé — de nem nagyon — nyomjuk, az ideg *elzsibbad*. Ez elzsibbadást egyenesen a narkosis hatásával hasonlíthatjuk egybe. Az elzsibbadás kisebb vagy nagyobb fokú lehet, ehhez

kepest többé vagy kevésbbé tudjuk az ideghez tartozó izmokat mozgatni. Ha a nyomás megszűnik, akkor az idegek rövidebb vagy hosszabb idő múlva visszanyerik vezetőképességüket s megszűnik a bénulási jelenség — a zsibbadás.

Csurgó.

Pethes János.

I R O D A L O M.

Dr. Neményi Imre műve az ifjusági könyvtárakról és ifjusági olvasmányokról.

Fajunk eredetiségét, a nemzeti élet tisztaságát ezer esztendőn át a nép őrizte meg. Idegen szokások, életmód, ruházkodás minden időben ériatetlenül hagyta. Nem vágyódott más országba, mert szerette édes szülői othonát, magyar hazáját. Én édes Istenem, pedig sokszor rosszabb sorsa volt a megvetett állat sorsánál is. Túrt, szenvedett, viselte a járomot s százados gyötrelmei között megőrizte nekünk vérért s benne a nemzet geniuszát. Es ma? Ma bomlásnak indúlt nemzeti halhatatlanságunk évezredes fundamentuma; a színmagyar nép, mint oldott kéve hull szét. Nem szent többé a rög, a mely szüleit, testvéreit, gyermekeit fenntartotta; elhagyja a temetőt is, a mely kedveseinek a hamvait takarja be. Elmegy a magyar nép színe-virága idegen országokba. Ennél nagyobb csapas nem érhetne sokat szenvedett édes hazánkat. A nemzetek léte ugyan első sorban a szigoru erkölcsön nyugvó, virágzó nemzeti műveltségtől függ és nagy Széchenyink szerint: «Nem a nép mennyisége, hanem minősége hervaszt, vagy virágoztat valamely hazát»; — de azért nagy figyelmet kell fordítanunk a nemzet számának szaporítására is, ha a művelt és gyorsan szaporodó szomszéd nemzetek között helyünket biztosítani akarjuk. E dolog ránk, magyarokra nézve különösen fontos, mert elszigetelten rokonok nélkül élünk itt Európa sok nemzetei között. Nagy okok szülhették a nép bajait. Én azt tartom, hogy a mi közönyünk és önzésünk teremtette meg az országos csapást. A néppel nem törődünk csak akkor, ha szükségünk volt reá. Összetett kézzel néztük, mint mételeyezik meg tiszta, szép lelkét a társadalmi rendnek az ellenségei, a kiknek a lelkéből teljesen kihalt a honszerelem szent érzése. A lelketlen izgatók, csakhogy minél többet harácsolhassanak össze, felhasználtak minden módot és eszközt önző vágyaik kielégítésére. Szóval, tollal támasztottak meghasonlást testvér és testvér, szülő és gyermek között. Nem volt senki, a ki megállította volna őket pusztító útjukon. Gyönyörűen írja le e megrendítő állapotokat dr. Neményi Imre korszakot jelölő nagy művében: «Tétlenül nézzük társadalmi és politikai bajaink keletkezését, fejlődését es csak mikor a víz a szájunk szélét érinti; mikor a hullámok már-már összezsapnák fejünk fölött, akkor

rohanunk a mindenható és mindentudó államhoz, melytől minden üdv származik és mely maga is — mintha a föld kerekégén semmi köze hozzá nem volna — mesébe illő keleti fatalizmussal nézte a beteg társadalmi test üszkösödését. Az akuttá fajult betegség kínos jajveszéklésre kényszeríti a társadalmat és ennek a jajveszéklésnek hallatára azután természetesen megindul a kegyesszívű államhatalom is, hogy csodaszereivel a jajgató beteget meggyógyítsa, a mi — a bajnak nagyon előrehaladott stádiuma miatt — nem igen sikerül ugyan neki, de hogy tudományának autoritása csorbát mégis ne szenvedjen, egy pár csendőrpuska lövéssel megoperálja a beteg társadalomnak megüszkösödött részeit. A beteg nyomorék marad ugyan egész életére, de a földolog, hogy a «viszonyokhoz képest» a csendőrök meg a beteg társadalom is megkönnyebbültnek érzik magukat «a jól sikerült» operáció után. Régen volt, a mikor berendeltek bennünket az országos képviselői tanítógyűlésekre. Én is részt vettem ezeken a tákolmányokon. A képviselői gyűlés szakosztályokra oszlott. A magas kormány gondoskodott arról, hogy minden szakosztály munkáját 1—2 királyi tanfelügyelő *irányítsa*. A mi szakosztályunk a tanítói fizetések javításáról tanácskozott. Sohasem fogom elfelejteni azt az illetlen, sőt durva magaviseletet, a melyet észrevételeink miatt a királyi tanfelügyelők irányunkban tanúsítottak; de azt sem, a mit a bachhuszár modoru uraknak befejezésül mondtam: «És mi mégis *követeljük* a tanítói fizetések megjavítását. Ne feledjék el, eljön 1—2 évtized alatt az az idő, a mikor az állam és a társadalom kénytelen lesz a tanítók nyomorúságos sorsán segíteni. Jól tudom, sem az állam, sem a társadalom önszántából nem fogja azt megtenni. Majd rákényszeríti a beálló tanítóhiány». A két nagyságos végigmért s azután tovább állott.

Miért hoztam ezt fel? Azért, hogy rámutassak a néptanítók nyomorúságára, a mely tagadhatatlan szintén hozzájárult magyar népünk mai nagyon elszomorító helyzetének az előidézéséhez. Mennyit könyörögünk, rimánkodtunk már a 80-as évek elején, hogy adjak meg legalább a mindennapi kenyerünket. Nem szégyenlem bevallani, voltak idők, a mikor éhes gyomorral kellett az iskola küszöbét atlépniem. Nem volt mindennapi kenyere sem. El lehet képzelni azt a lelki állapotot, a melylyel a magamféle éhező tanító honfoglaló magasztos munkáját megkezdte. Akarva nem akarva is a keserűséget, a szenvedést, a nyomorúságot lövelte a tanító a gyenge gyermeki lélekbe. Nyomort, inséget zengett ajka. Hogy a szakadatlan emésztő gondok között élő tanító nem nevelhetett elégedett társadalmat, azt nem kell bővebben megmagyarázni. A kik ma-holnap betöltik tanítóskodásuk 30. évét, gondoljanak csak egy keveset vissza a multba, a mikor gyakorlati működésüket megkezdették, nem jut-e eszükbe a sok panasz és elkeseredés, a melyet nyomorúságuk vitt ajkaikra? Elkeseredett, nyomorgó tanító csak elkeseredett, magával meghasonlott nemzedéket nevelhet. Persze, a kik a néptanító szenvedésén nem mentek át, azok előtt érthetetlen az én elbeszélésem. Legjobb esetben azt mondják, hogy sötétnek látom a multat.

Mit mondanak a magyar köznép mai súlyedtségéhez a papok, a jegyzők, a gyógyszerészek, az orvosok, földbirtokosok, ügyvédek, egy-

szóval az ugynevezett művelt osztály? Hát a bárók, grófok és hercegek nagy sokasága?

Ha ők megteszik hazafias kötelességeiket, vajjon oda jut-e a mi jó magyar népiünk, a hol ma van? Alig hiszem. Nem törődött senki sem a tömeggel, csak a mikor anyagi vagy erkölcsi erejével egyet-egyet emelnie kellett elpetyhúdt életünkön.

A visszavonás, gyűlölség, pártviszály, a melylyel a tanult osztály egymást mosta, tépte, gyengítette, követőre talált a népben is. A példa vonz.

Ime, ezek a dolgok vitték a magyar népet az örvény felé.

Ma tele van a levegő népmentő tervekkel és eszmékkel. A legtöbben azonban csak hangzatos frazisokkal gyógyítanak. Ugyan ki nem unta volna már meg «a nemzeti állam kiépítésének» a szólamát? Nagyon szépen cseng. Tény, sokan emelkedtek és emelkednek a hullámain. Hála az isteni gondviselésnek, akadtak mindig oly hazafiak is, a kik nem frázisokkal, hanem komoly munkával fáradoztak a kiépítésen.

Dr. Neményi Imre úgyszólván egy emberöltő óta figyelmezteti az ország művelt társadalmát a bajokra. Tanulmányai egytől-egyig a nemzet zömének javáért jelentek meg. «Az iskola és a szüei ház», «Néhány őszinte a szó az anyákhoz leányaikról» s még számos műve a szülei házat isten templomává akarja tenni s a nemzetet egy egészséges, erkölcsös új nemzedékkel újjáteremteni. Ott van mindenütt, a hol alkotni, tenni, dolgozni kell.

A tudós szerző állandó becsű munkájában gyönyörű tervezetét adja közművelődési politikánknak. Nincsen a magyar nemzeti nevelésnek olyan mozzanata, a melyet tárgyával kapcsolatban érdekesen és meggyőzően ki ne fejtene. A figyelmes olvasó megtalálja benne a pedagógiai tudomány legújabb vívmányait s e mellett azokat az útmutatásokat is, a melyek szerint a jó magyar tanítónak a nemzeti sajátságok veszélyeztetése nélkül az általános érvényű igazságokat megvalósítani kell. Nem egy-két év nagy munkájának az eredménye e mű, hanem két évtized alapos tanulmányának és gazdag tapasztalatainak. Dr. Neményi Imre beutazta a művelt Európát. Minél többet látott, tapasztalt és tanult a külföldön, annál tisztábban alakult ki a lelkében a magyar népélet képe. A ki tiszta fogalmat akar szerezni arról, mint kell idegen népek vívmányait nemcsak formailag, de a belső élet legutolsó kis szervéig is a faji élet törvényei szerint a hazai néplélekbe átültetni, mintha csak itt hajtott volna ki, az mélyedjen el e becses műben.

A gyermekmegfigyelés fontos gondolata ma már elhatott a legutolsó falu iskolájáig is. Nagyon érdekesen fejti meg az eljárást a munka több fejezetében.

A 346 oldalra terjedő vaskos mű tartalma: I. Bevezetés. II. Az ifjusági könyvtárak fejlődésének története. III. Ifjusági olvasmányok fontossága: pedagógiai és szocialpolitikai nézőpontból. IV. Az ifjusági olvasmány megválasztása: pszichológiai és általános nevelési nézőpontból. V. Mikor olvassanak gyermekeink? VI. Hogyan olvassanak gyermekeink? VII. A képeskönyvek és az illusztrációk. VIII. Az ifjusági könyvtárak kezelése.

Mindannyian jól tudjuk, hogy az ifjúság mily olvasmányokból elégtette ki eddigelé tudásvágyát. Mi volt az érdekeltek célja? Kevés áldozattal rövid idő alatt meggazdagodni. Kontárok néhány garasért lefordították többnyire a német irodalom selejtes ifjúsági iratait, a könyvkiadók meg semmit sem törődnek azzal, vajjon használnak-e a közönek vagy nem. Ők teljesen meg voltak elégedve, ha pénzszekrényük megtelik. Az idegen ifjúsági olvasmányok nagyon megrontották gyermekeink nemzeti és erkölcsi érzületét. Dr. Neményi Imre húsz év óta harcol e veszedelem ellen. A szülők és a társadalom, mintha nem is érdekelte volna a nemes lelkületű pedagógus vészkiáltása, haladt a régi posványos úton. Maga a szerző mondja, csak «ujabban, különösen azóta, hogy Wlassics miniszter, az ügynek tervbe vett országos rendezése által a közfigyelmet erre a kérdésre ráterelte, a könyviro és könyvfogyasztó közönség egyaránt sokat foglalkozik az ifjúsági irodalom mizériáival».

Hol vagyunk mi még ebben is a külföld mögött? Az angolok, franciák, németek, dánok, svédek, norvégek, finnek rengeteg kincset áldoznak az ifjúság és a nép hasznos olvasmányaira. Azután mily remekül rendezték e népek a kérdést pedagógiai, szociálpolitikai nézőpontból! Hogy téves útra ne menjünk, a kiváló szerző már művének bevezető részében utal a «Magyar Pedagógiai Társaság» ebbeli feladataira. «A Magyar Pedagógiai Társaság» van arra hivatva, mondhatni praedestinálva, hogy nálunk a pedagógia hitelét erős labra állítsa . . . A szó alatt levő testület alakuljon mintegy «Pedagógiai Akadémiává», melynek tanügyi kérdésekben döntő szó is juthatna az iskola embereinek körében . . .

A «Pedagógiai Társaság» kötelessége nálunk az ifjúsági irodalom dolgait rendezni. Fel is szólítja erre a tekintélyes társaságot a szerző, a mikor ezt mondja: «Már most megalakíthatja «ifjúsági irodalmi szakosztályát», mely megalakulása után *azonnal* lsson munkához, még pedig kitartással, lelkesedéssel, megalkuvás nélkül és törhetetlen energiával».

A mű bevezető sorai erősen oda fűzik az olvasó figyelmét a tárgyhoz s már itt tapasztaljuk a szerző jeles törekvéseit. Tanulmányával és tapasztalataival szakadatlan a gondolatoknak tovább fűzésére ösztönöz bennünket. Egy-egy igazság, útmutatás, leírás elolvasása után önkénytelenül is megállunk, hogy felkutassuk ama vonatkozásokat is, a melyeket a szerző nagyon röviden, vagy egyáltalában nem is akart érinteni.

Az ifjúsági irodalom és ifjúsági könyvtárak történetében megjeleníti az emberiségnek ez irányban való fejlődését a történeti kor kezdetétől fogva napjainkig. Az elsorolt adatok egytől-egyig gazdagítják az olvasó lelkét s az eszme barátjává avatják. És a mikor eljut mihozzánk s elmondja, hogy mi nálunk mi is történt ez irányban, megragadó ékes szólással varázsolja lelkünk elé az ő gondolatait. «Nemzetünk jó szeleme, mely nemzeti kultúránk fejlődésének minden phasisában, minden korszakában és minden, még legmostohább, legszomorúbb viszonyai közt is, oly valóban gondviselészerű bölcseséggel és erővel nyilatkozott meg, ezen a téren sem hagyott cserben bennünket. Sőt, történeti adatok alapján büszkén és jogos önérzettel hivatkozhatunk arra a tenyere, hogy mindazok az európai államok, melyek fejlődött és kialakult kultú-

rával dicsekedtek már akkor, mikor nálunk még nagy gonddal őrködtek azon, hogy a szellemi élet terén legnagyobb erőfeszítésünk mellett is legfeljebb annyi levegőhöz jussunk, a mennyi éppen elegendő, hogy meg ne fulladjunk: mindezek az államok alig 1—2 esztendővel előztek meg minket; sőt mi több sokat közülök még mi előztünk meg az ifjúsági könyvtarak intézményének dolgában.

Miután részletesen elmondja, hogy nálunk 1868 óta e téren mi történt, meghajtja zászlóját a magyar néptanítói kar mai nemzedéke előtt, a mely 1881-ben az ifjúsági és népkönyvtárak tárgyában «mélyre ható szakértelemmel és meglepő éleslátással» határozott. Majd ismerteti a nép-, ipar-, kereskedelmi-, polgári fiú-, leány-, felsőbb leány-, közepiskolák és tanító, tanítónőképzők ifjúsági könyvtárai érdekében tett miniszteri intézkedéseket.

Korszakot alkotó eseménynek nevezi azt a tanácskozmányt, a melyet Wlassics miniszter 1901. jul. 4-én az ifjúsági könyvtárak és ifjúsági olvasmányok kérdésének országos rendezése tárgyában hívott egybe. Wlassics miniszter akkor tett legtöbbet a nemzeti kultúráért, a mikor a nevelőket szabad gondolkozásra ingerelte. Dr. Neményi Imre következő szavaival e nagy jelentőségű ténny különösen kiemeli. Azt mondja: «Wlassics, miniszterségének ideje alatt, meggyőződött róla, hogy az az irány, a melyen mindjárt miniszterségének kezdetén elindult, az egyedüli célra vezető: *minden reform az illető szakemberek meghallgatásával és a nyilvánosságnak legmesszebb menő bevonása mellett létesítendő.* Azon nagyszámú és fényes sikerek egy része, melyek Wlassicsnak miniszteri pályáját jelölik, ennek az elvnek rigorozus betartásán épült fel, — és ez a körülmény méltón indította a minisztert arra, hogy mindenkor és mindenben hű maradjon ezen elvhez, mely már oly sok kényes természetű kérdés Scylla és Charibdis között vezette őt a legszebb sikerek felé. A való életnek gyökeres ismerete, valamint a viszonyoknak helyes mérlegelése vezették őt arra a meggyőződésre, hogy a gyakorlati élet számára csakis a zöld asztal bölcsességével vagy az íróasztal megcsontosodott bureaucratismusával nem lehet maradandó becsű alkotásokat teremteni» . . .

Így szól Dr. Neményi, a magyar tanítóképzés egyik vezető férfja. Ez az a szellem, a melyet Wlassics miniszter a magyar tanítóságba is atvisz.

Mit bizonyít még az az idézet? Azt, a miről már szintén tettem említést, hogy dr. Neményi e műve jól értelmezett magyar kultúrának ügyes tervezete. Sokkal többet nyújt, mint a mit a cím kifejez.

Nagyon kérem e lap t. olvasóit, tanulmányozzák odaadó figyelemmel, a mit a szerző a miniszter elnöklete alatt tartott tanácskozmányról elmond (29—42. oldal). Sürgeti az iskolák minden fokozatára az ifjúsági könyvtárjegyzékek gondos egybeállítását, «mert — mint mondja — az eddigi rendszertelenség végére kell járnunk valahára. Társadalmunknak, társadalmi életünknek at kell alakúlnia; egészségebb irányba kell terelődnie, ha az erkölcsi tönköt el akarjuk kerülni. Az iskola, mint pusztán csak leckét feladó és leckét kikerdező intézmény nem lendíthet a jelenlegi szomorú állapotokon semmit. Segítségül

kell vennie minden lehető eszközt, hogy sikeresen szállhasson síkra a — napjainkban, az elfajulás legszélső stádiumáig elharapódzott jellemgyengeség, akarathány, felületesség, léhaság és könnyelműség ellen. Ennek a célnak: társadalmunk nemesebbé alakulásának elérésére az ifjúsági könyvtárakat igen hatalmas eszköznek tartom».

Hogy a nemzet művelt társadalmát az ifjúsági könyvtárak üdvös ügyének megnyerje, elmondja, hogy mit tett ez irányban Ausztria, Svájc, Franciaország, Anglia, Dánia, Svédország, Norvégia és Finnország. A mikor rámutat a tanító- és tanárvilág buzgó együttműködésére, elismeréssel emlékezik meg az említett államok nagy társadalmi általános érdeklődéséről és hangsúlyozza, hogy idegen országokban a nép zömének okszerű nevelését minden ember kötelességének tartja. Nálunk minden közművelődési dolgot, munkát az iskolákra és az államra hárítanak. Mily más az élet p'd Angliában, a hol nem az államnak, vagy a kormánynak köszöni a nemzet haladását, hanem maga-magának. «Angliában a társadalom vezet».

Azt mondják, hogy az angol egoista. Sehol a világon nem fordítanak oly gondot az alsó néposztály anyagi boldogulására, mint Angliában. «Az angol gyárak munkása éppen olyan darab húst eszik ebédre, mint a tulajdonos. kinek gyárában dolgozik; vasárnapon éppen úgy pihen, mint amaz; ha kedve tartja, *ingyen* éppen annyi könyvet, újságot olvashat, mint bármely tőkepezés; ha a gyári gép széttépi őt akár egészben, akár részben, a családja nincsen kolduskenyérre az utcára dobva; ha elagg és munkára képtelen, nem szorúl senkinek kegyelmére, ha addig becsülettel dolgozott» — mondja dr. Neményi Imre. Az angol azonban nem elégszik meg a nép anyagi sorsának a biztosításával, mert jól tudja, hogy a nemzet hatalmának és nagyságának a szellemi és erkölcsi műveltség is éppen olyan alapfeltétele, mint az anyagi jólét. Rengeg tegyünk áldoznak itt az ifjúsági és népkönyvtárakra. Maga London évenként 2.500.000 irodalmi munkát hoz forgalomba. Nagy szeretettel ismerteti a Skandináv-államok szellemi életét.

A legkisebb falu is palotát épít az iskolának. Közművelődési tekintetben egyetlen európai állam sem versenyezhet a kicsiny országokkal. Minden parasztnak van kis házi könyvtára. A vasárnapokat nem korcsmározással, hanem olvasással töltik el. A fiatalság meg előadásokat rendez; szavalnak, énekelnek, szindarabokat tanulnak és adnak elő. Minden község házában van egy külön terem a népkönyvtár számára. A ki dr. Neményi Imre munkáját elolvassa, az a magyar köznép igaz apostolává lesz, ha csak sejtelemszerűleg is él lelkében az ember- és honszeretet. Nagyon téved, a ki azt hiszi, hogy e mű csak a tanító- és tanárvilágot érdekli. Meg kell azt ismerni az egész művelt társadalomnak. A kaszinókban, a közművelődési egyesületek gyűlésein, a községek és városok képviselőtestületi tanácskozmányain, tanítók és tanárok összejöveteleiu, a templomokban a szószékről e korszakot alkotó munka ideáiról kellene beszélgetni. Arra törekedjünk mindannyian, a kik komolyan óhajtjuk a szegény magyar nép anyagi és erkölcsi életének jobbrafordulását, hogy tanításai a köztudatba menjenek át.

Az ifjúsági könyvtárak és olvasmányok történetének ismertetésé-

vel lelkesedésre indít bennünket, a pedagógiai és szociálpolitikai fejezetben meg programját adja a nemzeti nevelésnek. A műnek eme része is igazolja, a mit már említettem, hogy a szerző csak a legszélesebb körű és nagyon alapos tanulmányok s évek bő tapasztalata után lépett reformjavaslatával a nemzet színe elé. A művelt világ hallhatatlanjainak örökbecsű útmutatásait remek csokorba kötve közli az olvasóval a nélkül azonban, hogy nemzeti mivoltából kiragadná; ellenkezőleg minden hasznos gondolatot megszűr a tiszta hazafias érzés rostáján s így jeleníti meg előttünk. Mann, Liebeskind, Rousseau, Jean Paul, Arany Janos, Fáy András, Lessing, Lüben, Epstein, Göthe, Herder, Schumann, Curvoisier, Dreyer, Herold, Sully, Stimpfl, Preyer és a többi görög, latin, német, angol, francia pedagóg, bölcész, államférfiu felfogását közli az olvasóval. Nem másol sehol, hanem alkot.

Hogy kell-e a gyermeknek magánolvasmány vagy nem, arra nagy pedagógiai bölcseséggel adja meg a magyarázatot. Ismeri a gyermekvilág sajátos gondolkozását, érzését és vágyakozását. Lelke éveken át kutatta az ifjúság szellemvilágának sajátosságait. A természet, ez a legnagyobb pedagógus és tanítómester volt mindenkor az ő mestere. A hazai természet, néplélek, gyermekvilág indította szeretetre, megfigyelésre, önképzésre és okoskodásra; az vezérelte és uralta mindenkor, ha idegen népéletet, természetet, tanulmányozott. Hogy mint fejlődik a gyermek a bölcsőtől kezdve az iskoláskorig s azután mint ébred fel benne az olvasás vágya, mik ennek a fejlődés minden fokozatán a motívumai, mindezt meggyőzően s érdekesen adja elő a pedagógiai és szociálpolitikai fejezetben. Szól az ifjúsági olvasmány nevelő hatásáról az iskolaköteles korban; megismerteti annak hatását az ifjúságra; javaslatot tesz az ifjúsági egyesületek külső és belső szervezetéről; utal arra, hogy a jól megválasztott olvasmányok mint mozdíthatják elő a szülői háznak és az iskolának összhangzó együttműködését. Nagyon megszívlelendő, a mit a népiskola szociálpolitikai döntő hivatásáról mond.

«A népiskola az államtartó erők között egyike a legfontosabbaknak, a leghatékonyabbaknak, legelsőeknek. Anélkül, hogy a túlzás vágyától tartanék, merem állítani azt is, hogy egyenesen a *legelső*. Korunk összes nyavalyái ellen, a társadalom testén titkon őrlő féregként pusztító társadalmi kórok ellen csakis a népiskolában lehet eredményre való kilátással a harcot felvennünk. Ha ezen a bástyán, hivatásuk magaslátán álló örök híven teljesítik kötelességüket, akkor az ellenség nem fog a várba, társadalmi életünkbe pusztítólag beronthatni. Csakis ezen örök kötelesség-mulasztásán keresztül, vagy az ő direkt segítségükkel lenne ez lehetséges. A betolakodót visszaverni és kiűzni, szintén rajtuk, az ő hivatottságunkon, lelkes kintartásukon és elszántságukon múlik egyedül».

És ki neveli a hivatott, lelkes, elszánt népnevelőket? Mi tanítóképző-tanárok. E szerint tulajdonképen a mi hivatottságunkon, lelkes kintartásukon és elszántságukon múlik a nép jövője.

Megrendíti lelkünket társadalmunk nagy betegségeinek leírásával. Nem takar el semmit, nem hímez-hámoz, hanem kérlelhetetlen igazságszeretettel állítja lelki szemeink elé a sok fekélyt, a mely előbb-

utóbb a halált hozza reánk, ha okosan, gondosan s egész őszinteséggel nem gyógyítjuk. «Az anyagiasság legdurvább nyilvánulása minden téren felüti fejét; hatalmába ejti a lelkeket s nyomában gombamódra terjednek a vele járó összes attributumok: lelkiismeretlenség, könnyelműség, felületesség, lehaság és a komolyság teljes hiánya; immoralitás, vallástalanság, elégedetlenség, érzékiség és türelmetlenség álnok képmutatással; nagyravagyás, mértéktelenség, féktelenség az élvezetek hajhaszálásán és munkakerülés a józan életre való kedv, akarat és érzék nélkül.»

Mi lesz belőlünk ily elszomorító viszonyok mellett, ha tekintetbe vesszük — a mint dr. Neményi mondja — hogy a nemzet 27⁰/₀-a nem folytatja tanulmányait a népiskolán túl, tehát az életbe lép abban a korban, a mikor a lélek legfogékonyabb a bűnre. Ha a nép zömére akarunk hatni, nem hagyhatjuk magára a mindennapi iskolából kilépett ifjúságot. Magunkhoz fűzzük az ifjúsági könyvtár szép intézményével, a melylyel útját álljuk a nép testi és lelki elromlásának, az általános nevelés céljait szolgáljuk s emellett «az iskola mostoha viszonyaiban gyökeröző minimalis tanítási eredményeket kibővítjük, kiegészítjük».

A munka legterjedelmesebb fejezete az, a mely az ifjúsági olvasmány megválasztását pszichológiai és általános nevelési nézőpontból fejti ki. Itt is világos, határozott és meggyőző utasításokat találunk. Részletesen magyarázza meg az ifjúsági olvasmányok tárgyát, feldolgozás módját. Állításait saját tapasztalataival és a klasszikusok előadásai-
val támogatja. Kimerítően ismerteti a tisztán mulattató, szórakoztató és a mulattatva oktató olvasmányokat. Örökbecsűek tanácsai, a melyek az olvasmánynak nevelési nézőpontból való megválasztására vonatkoznak. «Minden, a mit a gyermeknek mondunk, a szó legidealisabb értelmében legyen igaz; de ebből korántsem következik egyszersmind az is, hogy mindent, a mi igaz, elebe találjunk a gyermeknek. Ha el akarjuk érni azt az elsőrendű célt, hogy az ifjúsági olvasmány nemesítse a gyermek lelkét és gondolkozásmódját; szívet tegye fogékonyrá a neme-
sebb érzelmek befogadására; acélozza jellemét és emelje gondolkozásmódját, szóval, hogy készítse elő a jövőendő élethivatás becsületes betöltésére: *akkor nem szabad a gyermek körül mozgó, pezsgő életet meghamisítanunk*».

A legnagyobb óvatosságot ajánlja, mikor így szól: «Csak egy gondolattal, csak egy mondattal több vagy kevesebb, — és halálra sebezünk egy ártatlan gyermeklelket.»

Mily szépen jellemzi az ifjúsági olvasmányok szellemét következő szavaival: «A gyermek kezébe adandó olvasmány legyen erkölcsi nézőpontból tiszta, mint a szinarany és mocsoktalan, mint az égből hulló hópehely.»

Azután fokról fokra halad a hat éves koráról fel a 12—15 éves korig s vonzóan elmondja nekünk milyen tárgyú és irányú olvasmányok valók az egyes gyermekeknek fejlődésük minden fokozatan.

Azt hiszem, mindaz, a mit dr. Neményi Imre munkájáról eddig felemlítettem, elég arra, hogy minden olvasóban felébredjen a vágy az egész mű megismerése után.

A hazai tanító- és tanítónőképző intézeteken fordul meg e műben

megörökített gondolatoknak és állandó értékkel bíró javaslatoknak a nemzet javára való realizálása. Mi neveljük az országnak a tanítókat és tanítónőket. Nézetem szerint csak fél munkát végeznénk, ha megállnánk a pusztá érdeklődés felköltésénél.

Nekünk a dr. Neményi Imre nagyszabású terveinek megvalósítására *rá kell szoktatni* a tanítóképzők ifjúságát, hogy az ifjúsági irodalom alapos ismeretével, az ifjúsági olvasmányok helyes megválasztásának az egészséges érzékével, az ifjúsági könyvtárak szervezésének és kezelésének szeretetével lépjen a nagy életbe.

Pusztá prelegálással célt nem érünk. A dolognak át kell mennie a tanári testületek közös érzületébe s a mikor az eszme átjárta az egész testület vérét, akkor hozzá kell fogni a megvalósítás nemes munkájához.

Azt tartom, megfelelünk hazafias kötelességünknek, ha már a folyó iskolai évben a következő munkához fogunk:

1. A tanítóképző-intézetek tanári testületeinek minden tagja alaposan áttanulmányozza a munkát.

2. Minden intézet tanári testülete választ a kebeléből egy előadót, a ki egy rendkívüli tanácskozmányban előadja azokat a módokat, a melyek szerint az ifjúságot a dologra rá kell nevelni. A gyűlésen végbenő vita alapján létre jön a munkatervezet.

3. Minden tanítóképző-intézet szerez egy népiskolai, egy ifjúsági és egy népkönyvtárt s alkalmat ad a tanítóképző-ifjúságnak a művek gyakorlati megválasztására és a könyvtárak kezelésére.

4. Az intézeti önképzőkörök az ifjúsági könyvtárak és olvasmányoknak az ügyét felveszik munkakörükbe.

5. A tanítóképző-intézetek tanárai átviszik a dolgot vármegyéjük tanítóegyesületi életébe s gondoskodnak arról, hogy ne múljon el egyetlen-egy tanítógyűlés anélkül, hogy az ifjúsági könyvtárak és olvasmányok kérdése szóba ne kerüljön. A tanítóegyesületek szellemi életének az irányítására első sorban a tanítóképző tanárok vannak hivatva. Nemcsak a gyűléseken, de minden kínálkozó alkalommal keresni kell az érintkezést a vidék tanítóságával. Oda kell hatni, hogy minden tanító kedves otthonának tekintse a tanítóképző-intézetet.

6. Minden tanítóképző-tanár tagja I—I kaszinónak, közművelődési egyesületnek. Alig van város az országban, a hol a téli hónapokban felolvasással, vagy szabad előadással kapcsolatos estétet ne rendeznének. A kaszinókban, a kultúregyesületekben, a társadalom szórakozó estéin tartunk a dologról érdekes szabad előadásokat.

Így, de csakis így ébreszthetjük fel az egész vonalon az ifjúsági könyvtárak és ifjúsági olvasmányok hazafias fontosságának az érzését. Alapvető munkát kell végeznünk. Csak rendkívüli erő, kitartás, lelkesedés és elszántság biztosíthatja a szilárd és tartós alapozást. Mi nem fogjuk elérni dr. Neményi Imre hatalmas programjának a nemzet millióiban való általános meggyökeresedését; nem érjük meg azt az időt, a mikor ideái édes otthont lelnek e hazában a palotától a kunyhóig, de azért annál nagyobb szívóssággal kell az alapvető munkához fogunk. Ne feledjük: «Olyan a nemzet, a milyen tanítóinak a kiképzése.»

Krasznai.

EGYESÜLETI ÉLET.

**A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete“
bevételeinek és kiadásainak kimutatása az 1901-ik évről.**

Bevételek :

1. Áthozat az 1900 évről	---		68 korona 21 fillér
2. Államsegély 1901-re	---		1600 „ — „
3. Tagsági díjak 1898-ra	8 kor.	— fil.	
1899-re	75 „	77 „	
1900-ra	623 „	61 „	
1901-re	1455 „	— „	
1902-re	48 „	— „	
			2210 „ 38 „
4. A «M. Tanítóképző» kiadójától szerkesztői tiszteletdíj fejében	---		600 „ — „
5. Takarékpénztári időleges kamatok	---		54 „ 74 „
			Összesen 4533 korona 33 fillér

Kiadások :

1. A «M. Tanítóképző» 1901. évi kiadása	---		1760 korona 84 fillér
2. A „ „ „ „ 17 iv-többlete	---		816 „ — „
3. Nyomtatványok	---		196 „ — „
4. Írói díjak 1901-re	---		696 „ 70 „
5. Könyvtárra	---		27 „ 50 „
6. A szerkesztő tiszteletdíja	---		600 „ — „
7. A főtítkár tiszteletdíja	---		200 „ — „
8. A pénztáros tiszteletdíja	---		100 „ — „
9. A szerkesztőség apróbb kiadásai	---		24 „ — „
10. A titkárság „ „	---		38 „ 03 „
11. A pénztáros „ „	---		26 „ 98 „
12. Vegyesek	---		43 „ 60 „
13. Pénztári készlet mint átvitel 1902-re	---		3 „ 68 „
			Összesen 4533 korona 33 fillér

Jegyzet. Az egyesület 200 (kétszáz) kor.-nyi alaptőkéje 1893. apr. 12-étől esedékes kamataival együtt takarékpénztárban van elhelyezve.

Budapesten, 1901. december hó 31-én.

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

Az 1901-ik évi számadásokat a 23—42. lapokon az 1—334 tételig átvizsgáltuk s a bevételeket 4533 korona 33 fillért, a kiadásokat 4529 korona 65 fillérben helyeseknek s a bemutatott okmányokkal meg-egyezőknek találtuk.

Budapesten, 1902. febr. 13.

Feres Sándor s. k.,
pénzt. vizsgáló bizotts.
elnök.

Bittenbinder Miklós s. k.,
a pénzt. vizsg. bizotts.
tagja.

Miklós Gergely s. k.,
a pénzt. vizsg. bizotts.
tagja.

A „Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete” bevételeinek és kiadásainak előirányzata az 1902-ik évre.

(Elfogadtatott a választmánynak f. é. febr. 20-án tartott ülésén.)

Bevételek:

1. Át hozat az 1901-ik évről	3 korona 68 fillér
2. Államsegély 1902-re	2000 „ — „
3. Folyó évi és hátralékos tagsági díjak	1912 „ — „
4. A «M. Tanítóképző» kiadójától szerkesztői tiszteletdíj fejében	600 „ — „
5. Takarékpénztári időleges kamatok	20 „ — „
Összesen	4535 korona 68 fillér

Kiadások:

1. A «M. Tanítóképző» 1902-ik évi kiadása 290 péld. után	1740 korona — fillér
2. A «M. Tanítóképző» 1902-ik évi 13 ív- többlete (48 × 13)	624 „ — „
3. Nyomtatványok	300 „ — „
4. Írói díjak 1902-re	600 „ — „
5. Könyvtára	170 „ — „
6. A szerkesztő tiszteletdíja 1902-re	600 „ — „
7. A főtítkár	200 „ — „
8. A pénztáros	100 „ — „
9. Szerkesztőségi, titkársági és pénzkezelési apróbb kiadások	140 „ — „
10. Vegyesek	60 „ — „
11. Pénztári maradvány mint átvitel 1903-ra	1 „ 68 „
Összesen	4535 korona 68 fillér

Budapesten, 1902. január hó 1-én.

Horvay Ede
egyes. pénztáros.

VEGYESEK.

Kinevezések. A vallás- és közoktatásügyi miniszter a szabadkai áll. tanítónő-képző-intézet igazgatójává *Balajthy Ilona*, ugyanottani rendes tanítónőt nevezte ki. — A miniszter a Pataky Irma halálával megüresedett győri áll. tanítónő-képző-intézeti igazgatói székbe pedig *Karsay Jolán* helybeli polgáriskolai igazgatót nevezte. Karsay Jolán a polgári iskolai állását megelőzőleg hosszabb ideig működött a győri tanítónőképzőben mint bentlakó tanítónő s mind ezen, mind igazgatói állásában kiváló pedagógiai és női erényének adta tanujelét s köztisztelget vívott ki maga számára. Szívvel üdvözljük!

A közoktatási miniszter dr. *Herrman Antal* polgári isk. tanítóképző-intézeti címmel és jelleggel felruházott tanárt a VII. fiz. o. 3. fokozatából az 1-be léptette elő.

A temesvári eset befejezése. Alább közöljük a temesvári állami tanítóképző-intézetben felmerült sajnálatos eset okmányai közül azokat, a melyek az ügy elintézésére vonatkoznak. Hogy ezúttal is bőven, talán bővebben is foglalkozunk az ügygel, mint lapunk szűk tere megengedi, annak oka az országos feltűnés és felzúdulás, a mely az esetet kísérte; másrészt mert az ügy lefolyása és elintézése bizonyára intőül és tanulságul fog szolgálni arra nézve, milyen eljárást és magatartást kövessenek tanári testületeink a felekezeti ügyekben.

Az okmányokat a Magyar Szó f. é. február 10-ki és március 4-ki számai után közöljük.

* * *

I. Első sorban közöljük a vallás- és közoktatási miniszternek ez ügyben kiadott rendeletét, a melyben Szabolcska Mihálynak a Horváth Antal igazgató ellen beadott panaszáról *első ízben* rendelkezett. E rendeletet Temesmegye tanfelügyelője, Sebesztha Károly, küldötte meg Szabolcska Mihálynak. A következőleg szól:

«A nagym. Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter Úr Nagytiszt. Uraságodnak az Erzsébetnap-i ünnepély alkalmából Horváth Antal áll. tan. képezdei igazgató ellen emelt panasz ügyében a megejtett vizsgálat alapján f. évi január hó 14-én következőleg rendelkezett:

A tanítóképzők Rendtartásának a tanárookra vonatkozó pontjai minden tekintetben fentartandók ugyan, de önként érthető, hogy a *felekezetek hitoktatására vonatkozólag csak annyiban alkalmazandók, a mennyiben a vallásfelekezetek békéjél és jogait biztosító alaptörvények megengedik. Istentiszteleti kérdéseknél általánosító rendszabályoknak helye nincs. Ilyen kényes és nagyjelentőségű kérdéseknél minden állami igazgató tapintatától elvárja a miniszter úr, hogy hatáskörét semmiféle ürügy alatt túl ne lépje.*

A fenförgő esetben Szabolcska Mihály ev. ref. hitoktató kétségen kívül mulasztást követett el, mikor az értekezleti határozatok felől, tudomás- és mihez-tartás végett, nem tudakozódott, és a katolikus templomból eltiltott ref. tanítványokra vonatkozó rendelkezését az igazgatóval személyesen előre nem tudatta.

Viszont azonban Horváth Antal azon eljárása, hogy Szabolcska Mihálynak idéző-levelet írt, a tanári testület elé öngazolásra hívta fel, szintén nem kifogástalan; mert ha nem ragaszkodik a teendőit megszabó rendelkezések betűjéhez, s kellő méltányossággal és jóindulattal pótolni igyekszik a tanári testület egyes tagjainak többé-kevésbé igazolható mulasztásait, úgy Szabolcska Mihály hitoktatót a tanári testület határozatairól értesíthette és a további összekülömbözésnek elejét vehette volna. Tapintatlanságot követett el azzal is, hogy az egész esetet, bár a személyek megnevezése nélkül nyilvános bíráló alá vette, s a Szabolcska Mihály hitoktatóhoz intézett értekezleti meghívót oly dolgok feszegetésére és megítélésére használta fel, melyek oda szorosan nem tartoznak, s a mely kitérésekkel alkalmat szolgáltatott, ha nem éppen alapos gyanúsításokra, de legalább is oly félreértésekre, melyek az esetet ennyire elmérgesítették.

Ő Nagyméltósága a mindkét fél hozzájárulásával előidézett ezen békebontás és viszálykodás fölött sajnálkozását fejezte ki, elvárván az egy intézetnél működő tanerőktől, hogy minden személyeskedés kerülésével a jövőben oda fognak törekedni, hogy kölcsönös jóindulatú támogatással az intézetet minden rázkódtatástól szigoruan megóvják.

Végül *elrendeli, hogy a szorosan nem vallásos jellegű ünnepélyek az összes tanári kar és tanulótság jelenlétében az intézet dísztermében tartassanak meg, hogy még ürügy se lehessen vallásfelekezeti kérdések és viták felvetésére.*

Egyúttal kijelenti, hogy ilyen kérdésekben rágalmi pöröknek helye nincs.

Kelt Temesvárott, 1902. évi január hó 26-án. *Sebesztha Károly*, s k. kir. tan., tanfelügyelő.»

II. Ezen rendeletet Szabolcska Mihály sérelmesnek és igazságtalannak találta mind magára, mind azon növendékekre nézve, a kiknek erkölcsi magaviseleti osztályzatát a tanári testület az esetből kifolyólag «jó»-ra szállította le. Tulajdonképen ez a rendelet «kényszerítette» Szabolcskát a nyilvánosság elé lépni s nyílt levélben «figyelmeztette a minisztert az ítéletre.» Ekkor bocsátotta ki a miniszter második rendeletét (1902. február 5-én) Temesvármegye királyi tanfelügyelőjéhez intézve:

«Folyó évi január hó 26-án 351. sz. alatt kelt jelentéséből és az ehez csatolt iratokból megütközéssel győződtem meg arról, hogy a temesvári állami tanítóképző intézet tanári testülete, dacára a fentidézett rendeletben foglalt komoly intésnek, oly kifogásolt magatartásért, melytől az önelhatározás és szándékosság távol állott, mégis a növendékekre háritotta a felelősséget és őket büntette, mikor Sarró Gyula és Posta Lajos ev. ref. tanulóknak azért szállította le a különben kifogástalan magaviseletükkel megérdemelt jobb osztályzatot, mert hitoktatójuk tilalma folytán istentiszteleti kérdésben ellenkezésbe jutottak a tanári testület egyik határozatával s az intézeti igazgatónak erre vonatkozó helytelen rendelkezésével. *A tanári testületnek a kifogásolt osztályozást illető határozatát ezennel megsemmisítem és az érdekelt tanulók által tényleg megérdemelt jobb osztályzatnak kiadását elrendelem.*

Különösen kárhozthatnom kell a tanári testületnek azon megfoghatatlan eljárását, hogy «anyagi károsodás» címen pénzbeli kárpótlást követel az államkormánytól oly ténykedésért, a melyre szolgálati viszonyainál fogva mindenképpen köteles. Kijelentem, hogy a tanári kárnak hasonló eltévelyedését, ha az ismételtetnék, a legszigorúbban fogom sújtani. Erről a tanfelügyelőséget tudomás és további eljárás végett értesítem.»

Megjegyzés. E rendelet első része zavaros. Ugyanis az osztályzatok leszállítása megelőzte az első rendelet kiadását. A tanári testület tehát jóhiszeműleg szállította le az osztályzatokat s nem a január 26-iki rendelet «dacára.» Ez tehát mesterséges súlyosítása volt a tan. test. hibájának. Az igazság érdekében nem hallgathattuk ezt el.

III. Habár ez a rendelet a tanári testület tekintélyét a kellenén túl sárba tiporta, Szabolcska Mihály nem elégedett meg vele, keveselte ezt «a teljes igazságra és az ő meghurcolt hivatalos állására nézve» és sürgette panaszának teljes orvoslását. Nem sokára meg is érkezett az a rendelet, a mely Szabolcskának és megsértett felekezeti ügyének saját beismerése szerint is, teljes elégtételt adott. Temes megye tanfelügyelője a következőkben tudatta Szabolcskával a miniszter e rendeletét:

«A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr folyó évi február 18-án 12.303. sz. alatt elrendelni méltóztatott, hogy tudassam Nagytiszteletű Urasággal, miszerint a temesvári állami tanítóképző intézet igazgatója és Nt. Úr, mint ez intézet ev. ref. hitoktatója, közt fölmerült ügyben a tanári kárnak és az intézeti igazgatónak ezen ügyben tanúsított tapintatlan eljárásból ő excellenciája meggyőződött arról, hogy Nt. Uraságod eljárása jóhiszemű és jogosult volt s az békebontásnak nem minősíthető, mert Nt. Uraságod csak hitoktatói kötelességét teljesítette akkor, midőn a saját hitfelekezetéhez tartozó tanulókat a katolikus misétől eltiltotta: s ennél fogva azon, bár szelid, megrovási szavak, melyek a 92.734—901. sz. rendeletben Nt. Uraságodra vonatkoztak a Miniszter úr sajnálatára Nt. Uraságodra méltatlanul és érdemtellenül alkalmaztattak. Temesvár, 1902. február 27.»

Epilogus. Első felszólalásunkat e sajnálatos ügyben (I. a februári füzetet) oly megjegyzésekkel kísérte a sajtó, mintha nem volnánk *összinte* hívei a felekezetek teljes egyenlőségének és viszonyosságának. Félreértések kikerülése végett kijelentjük, hogy a miniszternek ez ügyben tett azon *elvi* intézkedéseit helyeseljük, a melyek megfelelnek a jogviszonyosság és jogegyenlőség elvének, a protestánsoknak a törvényekben biztosított jogainak s azon törekvést tartalmazzák, hogy állami intézeteinkben a felekezeti béke fentartassék, gondosan ápolassék. E tekintetben tehát teljesen megnyugszunk intézkedéseiben. A midőn azonban a miniszter jó szándékát és intézkedéseinek szigorúan törvényes voltát elismerjük, mélyen sajnáljuk a meghurcolt tanítóképző-intézet érdekében, hogy nem sietett a miniszter az ügynek *személyi* részét is mindjárt kezdetben erőlyesen elintézni. A miniszter a II. és III. aktában oly súlyos szavakkal ítéli el a tanári-testület eljárását, hogy az példátlan állami tanítóképző-intézeteink történetében.

Ezt a temesvári tanári-testület, ha hibát követett is el, mégsem érdemelte meg, mert máskülönben buzgalommal, lelkesedéssel, odaadással teljesíti kötelességét. Egy intézetre nézve a tanári-testület jó hírnevének és tekintélyének fentartása ép olyan fontos, mint a növendékek között fennálló felekezeti béke. A mikor tehát a miniszter úr *a tanári-testülettel szemben* a dorgálást oly lesújtóan alkalmazta, nem vigasztalhat minket az a tény, hogy a miniszter úr utolsó rendeletében kénytelen volt előbbi rendeletét megcáfolni.

Nem hagyhatjuk szó nélkül a sajtónak meg Szabolcskának azt a különös eljárását, hogy megkülönböztette az első, meg a második, meg a harmadik rendelet szakreferensét és míg támadták az elsőt, üdvözölték a másik kettőt. A miniszteri felelősséggel szemben a szakreferenseket emelgetni bizony nem alkotmányos eljárás s nem is szép, nem is bátor dolog s nem is volt egészen igazságos, mert ha az első rendelet szakreferense hibázott is a személyi ügy elintézésében, de az első rendelet is ugyanazon elvi alapon áll, mint a másik kettő, sőt elvi utasításokat éppen ez tartalmaz.

Egyébként örvendünk azon, hogy a harc, a mely immár az egész ország felekezeti békéjét kezdte fenyegetni, legalább az országra nézve veszedelmes következmények nélkül elült. Mi, tanítóképző tanárok, pedig vonjuk le ezen ádáz harc keserű emlékeiből azt az üdvös tanulságot, hogy az intézetek kormányzásában gondosan tartsuk be a felekezetek törvényesen biztosított jogegyenlőségét és viszonzosságát.

A segédtanárok ügye és a tanári testületek szervezete. A közoktatási kormány a tanítóképző-intézeti tanárok létszámát az intézetek természetes fejlődése miatt évről évre kénytelen szaporítani. Kormányunk a szaporodó igényekkel szemben azt a politikát követi, hogy csak a 10-dik és 11-dik fizetési osztályok létszámát gyarapítja; és szilárdan ellenáll minden olyan törekvésnek, a mely a rendes tanárok létszámának emelésében látja a tanítóképzés fejlődésének kritériumát. Ezen sajtóságos fejlődés következtében jutottunk addig, hogy ma már e két alacsonyabb fizetési osztály létszáma meghaladja a két magasabbét: 97 és 103; ez a rendes és nem rendes tanárok létszámának az aránya. Ez a viszony komoly bajt rejt méhében állami intézeteinkre nézve. Az egyes testületekben a rendes tanárok mellett a segédtanárok ugyancsak felszaporodtak, úgy hogy nehoh a többséget képviselik. Álljanak itt tájékozásul a következő adatok:

Baján a 4 rendes tanár mellett 3 segédtanár van;

Csurgón szintén;

Déván a 3 rendes tanár mellett 7 segédtanár van;

Iglón a 3 rendes tanár mellett 3 segéd;

Kolozsváron 4 rendes tanár mellett 3 segédtanár van;

Pápán az 5 rendes tanár mellett 6 segédtanár van;

Székykeresztúron a 3 rendes tanár mellett 5 segédtanár van;

Temesvárt a 2 rendes tanár mellett 8 segédtanár van;

Zimóváralján a 2 rendes tanár mellett 4 segédtanár van.

A segédtanárok közé nem számítottuk az óraadókat.

Hogy a tanári testületek ily módon való összealkotása az intézetek működésére nézve mennyire káros, azt okos embernek nem kell magyaráznunk. Valóban ha állami intézeteinkben a tanítás és nevelés a kellő színvonalon mozog s megfelel az intézetek nagy kulturális céljának: bizony nem a magas kormány érdeme, mely nem gondolja eléggé a tanítóképző tanárok *egy részének* ügyeit, hanem a többi között azoké a fiatal segédtanároké, a kik a méltatlan bánás és az anyagi gondok, a lenézett helyzet súlyossága mellett is meg nem rendült idealizmussal, odaadó szorgalommal teljesítik hivatásukat. Vigyázzanak öreink, a kik kezükben tartják sorsunkat, hogy a végletekig feszített húr meg ne szakadjon.

Függő jogi kérdések. A temesvári eset nemcsak a magját alkotó felekezeti kérdések miatt, hanem lefolyásában felmerülő mellékkörülményei miatt is érdemes az elmélkedésre. Ezek a mellékkörülmények fontos jogi kérdéseket érintenek, a melyeket az ügyet érintő rendelkezésekben részint megoldva, részint megoldatlanul találunk. Ilyen kérdés például az: *ki felelős a tanári testület határozatainak végrehajtásáért?* Érdekes kérdés ez annyival inkább, mert törvényeink és rendeleteink legföljebb csak érintik, de nem oldják meg a kérdést. A temesvári ügyet illető fenső végzések a tanári-testület határozataiért és végrehajtásukért a tanári testületet és az igazgatót teszik felelőssé; a tanári testületet súlyosabban és első fokon, az igazgatót enyhébben és másodfokon. Mi ebben a felfogásban, bármily kellemetlen következményekkel járt is a testületre nézve, haladást látunk a mult felfogással szemben. Ezelőtt az igazgató és az igazgatótanács s ennek feje, a tanfelügyelő viselték minden ügyben a felelősséget; a tanári-testület szóba sem jött a felelősség kérdésében, de az ügyek intézésében sem. A temesvári ügyben ellenben a tanári-testület felelőssége domborodik ki a miniszteri végzésekből, a sajtó tárgyalásaiból s a közbeszédből, ennek a derék testületnek a fejét mosták legjobban. Szerencsére a temesvári testület, úgy látszik, igazán férfiakból áll, a kik túrték a felelősség súlyát, nem igyekeztek abból semmit letagadni. És ez jól is van így. Viselje a tanári-testület a felelősséget a maga határozataiért és a végrehajtás *dologi tartalmáért*, a végrehajtás *módjáért* pedig az igazgató.

Másik érdekes kérdés: *van-e az állami intézetben a hatóságoknak (a testületeknek, az igazgatónak, tanfelügyelőnek, a miniszternek) fegyelmi joga a hitoktató felett?* Ezt a kérdést megoldatlanul hagyta a temesvári eset. Az egyik rendelet azt mondja ugyan, hogy van annyiban, a mennyiben azt az egyházi törvények megengedik. Ez annyi, mintha azt mondaná, hogy nincs semmi joga, mert az egyházi törvények a fegyelmi jogokat az egyházi főhatóságok számára tartják fenn.

Azonban a miniszter *tényleg* mégis gyakorolt fegyelmi jogot, mert a hitoktatót megróttá. Igaz ugyan, hogy ezt a megrovást később visszavonta, de nem azért, mert ahhoz nem volt joga, hanem mert nem volt rá ok. Azt hiszszük, hogy meg kell különböztetni a hitoktatónak egyházi és államszolgálati viszonyát. Nézetünk szerint az államszolgálati viszonyában megilleti az állami hatóságokat

a hitoktató felett a fegyelmi jog, annyira, hogy el is bocsáthatják őt az államszolgálatból. Helyes jogi érzéken alapul-e ez a felfogás, döntsék el az arra hivatottak. De minden esetre ideje volna tisztázni az ügyet.

Az új képzőintézeti tanterv a közoktatási tanácsban. A tanács tanítóképzési osztálya szorgalmasan dolgozik az új tanterven. Hétről-hétre tanácskozik s a részletes tárgyalásokat már be is fejezte. A történelem tervét olyképen módosították, hogy az I. és II. osztályban elvégzendőnek mondották az egyetemes történelmet, a melynek keretében a magyar történelem is tárgyalandó heti 3—3 órában; a harmadik osztály tárgya legyen a magyar történelem összefoglalása heti 2 órában (3 helyett); a negyedik osztály anyagát (alkotmánytan és közgazdaságtan) meghagyták. A földrajz tervén nem változtattak. A mennyiség tan tervén figyelemre méltó módosítást tettek. Az első osztály óraszámát 3-ról 4-re emelték; a mértant, a mely az alsó három évfolyamban foglal helyet, áttették a három felsőbe; az anyag részleteiben is kisebbszerű áthelyezések történtek; pl. a kamatos kamatszámítás a 4-ik osztályba vándorolt. A természetrajz tervén azt a nevezetesebb módosítást tették, hogy az ásványtan-vegytan óraszámát a 3-ik osztályban 3-ról 4-re emelték s a geológiai részt jobban ki-domborították. A fizikán nem változtattak. A gazdasági és kertészeti s a háztartási tanulmányok és gyakorlatok tervén szintén nem történt lényeges módosítás. Az ének- és zenetanból elfogadták mindazon módosításokat, a melyeket a tanítóképző tanárok orsz. egyesülete ajánlott; e szerint a hegedűt már az alsó osztályban fogják tanítani. A rajz tantervén figyelemre méltó módosítás, hogy mind a négy évfolyamba felvették a *természet után való rajzolást*, a mi eddig teljesen hiányzott a tantervből; a rajz tanítása a 4-ik osztályban is folytatandó (az egyesület javaslata). A szépírás óraszámát fél-félről 1—1-re emelték az első és második osztályban. A kézimunka tervét illetőleg szintén elfogadták az egyesület azon javaslatát, hogy az csak az általános kézimunkára (agyag-, papir-, famunka) korlátozandó; megengedték azonban, hogy vidékenként egyes különös iparágakat is gyakoroljanak. A női kézimunka és a testgyakorlatok tantervén lényeges módosítást nem tettek.

Kimutatás

az 1902. évi március hó 1-éig befizetett tagsági díjakról.

1899-re: Krick Jenő (5 kor. 20 fillér.), dr. Veszely Ödön (5 kor. 50 fillér).

1900-ra: Decsy Géza (8 korona), Geöcze Sarolta (3 kor.), Felméri Albert (50 fillér), Krick Jenő (2 kor. 45 fillér), dr. Veszely Ödön (8 kor.), Brunovszky Rezső (8 kor.).

1900. II. félévre: Tanfi Iván (4 kor.).

1901-re: Tordai Grail Erzs, Kovács Lajos, Szomogyi Pál, Nagy

József, Orosz István, Klotild-szeretetház, Slajcho Mihály, Tomcsány, János, Lenhardt Károly, Sztankovics János, Bakos Kálmán, Sztankovics Alajos, Glünkl Ágost, Bergmann József, Nagy Iván, Répay Dániel, Pillér György, özv. Fábíán Károlyné, Zayzon Dénes, Fejérmegyei Tanítótestület, Dúzs Mária, Svarba József, Geöcze Sarolta, Kapi Gvula, Bodor Miklós, Dániei Jenőné, dr. Kiss Áron, Felméri Albert, Láng Mihály, Palágyi Lajos, Snasel Ferenc, Huzják Lukács, dr. Kovács János, Farkas Sándor, Kún Alajos, Tóth József (8—8 kor.), Beér Ferenc (7 kor. 65 fillér), Gerencsér István (4 kor. 25 fillér), Miklós Gergely (2 kor.), dr. Veszely Ödön (2 kor. 65 fillér).

1901. II. félévre: Kárpáti Ernő, Nagy Károly, Zrínyi Károly (4—4 kor.).

1902-re: Bodor Miklós, dr. Koch Ferenc, Eitner Ludmilla, Csepreghy Endre, Arányi Antal, Bittenbinder Miklós, Karoliny Mihály, Köveskúti Jenő, Krammer József, Krausz Sándor, Láng Mihály, Mohar József, Nagy László, Németh Sándor, Palágyi Lajos, Pethes János, Snasel Ferenc, Simkó Endre, Somogyi Géza, Sztankó Béla, Áll. elemi tanítóképző Bpest, Áll. polg. tanítóképző Bpest, Szt. Orsolyarendűek tanítónőképzője Pozsony, Áll. tanítóképző Iglón, Balajthy Ilona, Komáromy Lajos, Szabó József, György Aladár, Szöllösi István, Lázárné Kasztner Janka, Orsz. Nőképzőeg. tanítónőképzője, dr. Verédy Károly, Boga Károly, Deák Lajos, R. k. tanítóképző Csíksomlyó, Aradvidéki Tanítóegylet, Szt. Domonkos-rendi apácák társháza Kőszeg (8—8 kor.), Belányi Tivadar (2 kor. 55 fillér), Hodossy Béla (3 kor. 40 fillér), Kolumbán Samu (7 kor. 65 fillér), Miklós Gergely (3 kor. 95 fillér), Répay Dániel (4 korona 25 fillér), Sárudy Ottó (5 korona 95 fillér), Wagner János (5 korona 10 fillér).

1902. I. félévre: Molnár László, Nagy Károly, Révfy Géza (4—4 kor.).

1903. évre: Paál Ferenc (8 kor.).

Budapest, 1902. március 1-én.

Horvay Ede

egyesületi pénztáros.

A legjobb, legelterjedtebb
képes gyermek heti lap

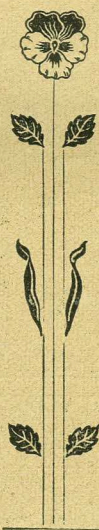

AZ ÉN UJSÁGOM

Megjelen minden szombaton.

* * *

Semmiel sem okozhatunk nagyobb örömet a gyermeknek, mint AZ ÉN UJSÁGOM-mal. Meséivel, elbeszéléseivel, tréfáival, verseivel, képeivel állandó mulatságot, szórakozást szerez az apró embereknek. **Csak 2 kor. negyedévre** s mindenkinek módjában van, hogy ezt az örömet megszerezze gyermekének. A legkiválóbb magyar írók írják ezt a magyar ujságot, januárban minden előfizető gyönyörű mesemondó naptárt kap ingyen. Előfizethetni AZ ÉN UJSÁGOM kiadóhivatalában Budapesten, VI., Andrásy-ut 10. =====

Előfizetési árak: negyedévre 2 kor., félévre 4 kor.,
egész évre 8 kor. =====

o Mutatványszámot tessék kérni: o

AZ ÉN UJSÁGOM

o o o o kiadóhivatalától o o o o

Budapest, VI., Andrásy-út 10.

